

Charlotta Strohkirch
Examensarbete, kandidatkurs HEKK02
Humanekologiska avdelningen
Lunds Universitet
Handledare: Thomas Malm
Höstterminen 2016

“Oj, titta, den äter ur min hand och det gör inte ont!”

En studie av hur 4H-gårdar minskar distansen mellan människan och naturen.

Abstract

Undersökningen är utförd på två 4H-gårdar i Sverige: Almviks 4H-gård som ligger i Malmö, och Gunnesbo 4H-gård som ligger på landet i utkanten av Lund. Uppsatsens utgångspunkt är att människan enligt bl.a. Giddens teori om "disembedding" i det moderna samhället har separerats från naturen. Utifrån denna, samt andra relevanta teorier undersöks om 4H-gårdar kan utgöra exempel på platser som har en betydelse för att återknyta den förlorade kontakten mellan människan och naturen, och i så fall på vilka sätt detta kommer till uttryck.

Uppsatsens empiriska material har samlats in med hjälp av två olika metoder, observationer och intervjuer, under november och december år 2016. Dels har kvalitativa intervjuer utförts med människor på gårdarna och med personer som har tidigare erfarenheter av en 4H-gård. Dessutom har deltagande observationer använts som metod, där aktiviteterna som ägt rum på respektive gård observerats och analyserats. Undersökningens resultat visar att djuren samt praktisk inlärning som ger barnen kunskaper om sådant som har med djuren att göra, är i fokus på båda 4H-gårdarna. Enligt tidigare forskning har det även skett en historisk separation mellan människan och djuren och föreliggande undersöknings resultat visar att gårdarna kan spela en betydande roll i en här ny definierad "re-embedding" där människor förs närmare naturen.

Nyckelord: Humanekologi, 4H-gårdar, Disembedding, Re-embedding, Relationen människa-natur, Relationen människa-djur, Barn och praktisk inlärning.

Omslagsfoto samt andra foton som används i uppsatsen: Charlotta Strohkirch

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
1.2 Bakgrund.....	3
1.2.1 Om 4H.....	3
1.2.2 4H i Sverige.....	3
1.2.3 4H-gårdar.....	4
1.2.4 Almviks 4H-gård.....	4
1.2.5 Gunnesbo 4H-gård.....	4
2 Forskning och teorier av relevans för studien.....	6
2.1 Disembedding och biologisk analfabetism.....	6
2.1.1 Främlingar i naturen.....	7
2.1.2 Separationen från djur.....	9
2.2 “Re-embedding”.....	10
2.2.1 Att lära i naturen / Att lära genom att göra (på plats).....	10
2.2.2 Att lära av djur.....	12
3. Metod.....	14
3.1 Metodval.....	14
3.2 Deltagande observationer.....	15
3.3 Kvalitativ intervju.....	16
4. Analys och resultat.....	17
4.1 4H-gården - bara för barn?.....	17
4.2 Fokus på djur.....	19
4.2.1 Empati och respekt.....	20
4.3 “Re-embedding” genom praktisk inläring.....	22
4.4 Platsen - samt djurens betydelse för återknytandet människa-natur.....	28
4.5 Att väcka intresse.....	32
5. Avslutande diskussion.....	35
6. Litteratur och material.....	38
6.1 Litteratur.....	38
6.2 Internetmaterial.....	39
6.2.1 Bakgrundsinformation om 4H.....	40
7. Bilagor.....	41
Bilaga 1. Kort beskrivning av intervjupersoner.....	41
Bilaga 2. Exempel på intervjufrågor till barn.....	41
Bilaga 3. Exempel på intervjufrågor till vuxna/ledare.....	42
Bilaga 4. Exempel på intervjufrågor till personer med tid. erfarenheter av en 4H-gård.....	42
Bilaga 5. Exempel på intervjufrågor till föräldrar.....	43

1. Inledning

“Stäng av vattnet nu, du vill väl att det ska räcka till fiskarna också?” Dessa ord ekar fortfarande i mitt huvud ibland när jag oavsiktligt spolat vatten i kranen lite för länge. Det är också ett av mina första minnen, jag var tre eller fyra år gammal och de uppmanande orden kom från min pappa. Jag tänkte ständigt på djur som barn och bar ofta med mig min stora bilderbok som var fullproppad med foton på olika vilda djur. Det var inte bara de söta och lurviga som i allmänhet brukar anses vara intressanta som fascinerade mig, utan även sådana som grisar, ormar, grodor, fiskar och olika insekter. Till min förtvivlan hade familjen inga husdjur. Det närmaste vi kom var när vi fångade grodyngel i maj som vi matade och fick se växa upp till små grodor, först bak- sedan framben, och när de tappade svansen i juni-juli var det dags att släppa ut dem i det fria igen. Mitt stora intresse ledde nog till att jag alltid hade ögonen lite extra öppna när ett djur var i närheten, vilket skulle kunna vara förklaringen till att det just är minnen där djur finns med som tar extra plats när jag tänker tillbaka på min uppväxt idag. Min mormor hade sex stycken katter som var blyga och inte lät vem som helst komma nära, jag var dessutom ett ganska vilt barn. Min förvåning var därför stor när jag ibland lyckades närma mig ett djur, ett minne som jag ofta tänker på är när jag som sexåring på Fuerteventura sträckte fram handen till en vild jordekorre som helt orädd lade sin hand i min och tittade frågande på mig med stora ögon.

Vid sju års ålder följde jag med min kompis till en 4H-gård, Stora Skuggan, som ligger i norra Stockholm. På gården fanns det många djur: grisar, hästar, kaniner, höns, getter, får och katter. Jag var helt fast och blev ett “4H-barn” vilket innebar att jag åkte till gården en gång i veckan för att tillsammans med andra barn delta i de sysslor som fanns på gården. Vid ankomsten fick varje barn välja ett djur för eftermiddagen som det sedan skulle ta hand om. Djuren skulle utfodras, ibland byta hage, det skulle städas i burar/mockas i stallet etc. Under mina år på Stora Skuggan lärde jag mig mycket om de olika djurarterna. Framförallt hade jag väldigt roligt. När jag var sju föddes också min yngsta bror och en av de bästa sakerna jag visste var att hålla honom när han sov. Nästa år när fåren på gården fick lamm var det ett som var lite svagare än de andra och behövde matas extra. Ledaren lade det lilla lammet i min famn och jag fick mata det med en flaska. När det sedan lugnt somnade fick jag exakt samma varma känsla som med min bror och jag kommer fortfarande ihåg att jag tänkte att det var - “för att båda är bebisar”. När jag nu tänker tillbaka på dessa minnen ställer jag mig frågan: Skapar kontakt med djuren en djupare förståelse för naturliga processer (naturen) och i så fall hur? För att söka svar på den funderingen har jag valt att undersöka två 4H-gårdar.

Som jag precis berättat har jag alltså egna erfarenheter av undersökningsområdet vilket jag anser är värt att redogöra för, inte på grund av att mina egna erfarenheter skulle påverka resultatet utan för att läsaren ska förstå var inspirationen till uppsatsens ämne, syfte och frågeställning kommer ifrån. Jag har nu gått kandidatkursen i humanekologi på Lunds Universitet och är mycket intresserad av både djur och natur. Här tror jag att det kan finnas ett intressant samband, alltså mellan att en viss del av min uppföstran skett på en 4H-gård och att jag blivit den jag är idag, med de intressen och värderingar jag har.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka betydelsen av skapade kontaktytor mellan människan och naturen. Närmare bestämt kommer jag att studera 4H-gårdar som en form av kontaktytor mellan människan och djur och odling samt hur dessa kontaktytor kan prägla synen på ekologiska förhållanden. Med utgångspunkt från min egen tidigare erfarenhet av att delta i en 4H-gårds verksamhet för barn samt de samtal jag har haft med människor under årens lopp är min hypotes att verksamheten kan ha varit betydelsefull för att ge en motsatt effekt till det som Giddens (1991) kallar disembedding, alltså en form av "re-embedding", genom att lägga grunden för att återknyta människan till naturen. Begreppet re-embedding kommer i denna uppsats att syfta till själva återknytandet. Jag kommer att diskutera dessa begrepp mer ingående i avsnitt 2.1 samt 2.2.

Följande frågeställningar kommer att behandlas i uppsatsen:

1. Genom vilka tillvägagångssätt söker 4H-gårdar att åstadkomma re-embedding?
2. Vilken betydelse har 4H-gårdar för att bidra till en process av re-embedding, det vill säga göra människor bekanta med naturen?

1.2 Bakgrund

1.2.1 Om 4H

4H är en ungdomsorganisation som arbetar internationellt, verksamheten är bred då den kretsar kring djur och natur, men också aktiviteter som teater eller musik. Organisationen startades i USA år 1902 och finns nu i över 80 länder och når ut till över 7 miljoner barn. Vid tidpunkten för uppkomsten fanns det en uppfattning om att lantbrukets skolor lärde ut mycket, men inte om förutsättningen att leva ett rikt liv på ute på landet. Därför ansågs det finnas ett behov av utbildning för unga inom jordbruket och yrken som innebar praktiskt skapande av hemkultur (www.4H.se/om-4h/historia). Visionen idag är att barn ska utvecklas till ansvarstagande människor med respekt för omvärlden. Detta ska uppnås genom att i samspelet människa-natur upptäcka de värden och den mångfald som finns. Mottot är att barnen ska "Lära genom att göra" samt "av ungdomar, för ungdomar". De fyra H:na står för huvud, hand, hjärta och hälsa (www.4H.se/om-4H/). Med huvud menas kunskap, främjandet av ett aktivt lärande genom livet. Det står även för förståelse och respekt för omvärlden och naturen. Hjärta står för medkänsla, att visa hur viktig empati och respekt för medmänniskor, djur och natur är. Med hand menas färdighet, lärandet ska ske som en lek eftersom man tror att det väcker nyfikenhet hos barn. Verksamheten är nämligen byggd kring praktisk inläring där teorin används som redskap i det praktiska handlandet. Det sista H:et står för hälsa, vilket betyder att alla ska leva sunt och naturligt, därför främjar organisationen aktiviteter som idrott, att äta sund mat samt vistelse utomhus i naturen (www.4H.se/om-4H/vision).

1.2.2 4H i Sverige

Enligt 4H-gårdarnas Riksförbund fanns 11 334 aktiva medlemmar år 2016. Medlemsantalet brukar ligga runt ca 11 500-12 000 medlemmar om året och för några år sedan hade man 13 000 medlemmar, skriver Thomas Gustafsson på Riksförbundet. Längre tillbaka i tiden hade 4H ännu fler medlemmar, ca 20-25 000 (mail Thomas Gustafsson, Riksförbundet Sveriges 4H 22/12 2016). Anledningen till att det blivit färre medlemmar är att många gårdar läggs ner eller har ekonomiska svårigheter och därför hotas av nedläggning enligt ledarna som intervjuats på gårdarna. Gårdarna finansieras av bidrag från kommunen som baseras på antal medlemmar. Därtill kommer medlemsavgifter samt bidrag från sponsorer som utgörs av både privatpersoner och företag. Även Gunnesbo 4H-gård som är med i denna undersökning var nära nedläggning för några år sedan. Nu har gården fått problem igen, på hemsidan uppmanas det till att skriva på ett upprop mot Kultur- och Fritidsnämndens sparåtgärder, bland dessa finns att ta bort bidraget för 4H-gårdarna i Lunds kommun från och med år 2018 (<http://www.gunnesbo4h.se/2016/12/19/bevara-gunnesbo-4h-skriv-pa-uppropet/>).

1.2.3 4H-gårdar

I denna undersökning kommer jag att fokusera främst på en gren inom 4H:s verksamhet, nämligen 4H-gårdar. 4H-gården som verksamhetsform kom till Sverige på 1970-talet. Det är meningen att den ska efterlikna en svensk bondgård som har självhushåll. Det finns 37 stycken gårdar som är verksamma i Sverige idag. Växterna som odlas ska utgöras av sådana sorter som finns på svenska gårdar och djuren på gården ska företrädesvis vara av svenska lantraser (bl.a. hör marsvin till undantagen). 4H-gården får enligt riktlinjerna inte på något sätt efterlikna en djurpark. Gårdarnas främsta mål är att alla på gården deltar aktivt i de praktiska sysslorna som finns (4h.se/gardar/).

1.2.4 Almviks 4H-gård

En av gårdarna jag har valt att inkludera i denna undersökning heter Almviksgården och ligger i Malmö (Figur 1). Gården kallas även "4H-gården mitt i stan". Almviksgården började brukas som bondgård i början av 1800-talet och hölls i bruk till och med år 1971. Den stod sedan tom till år 1976 när Fritid Malmö startade Almviks djurfritidsgård, som numera är Almviks 4H-gård. Målet var, och är, enligt Almviks 4H-gård att barnen ska få lära sig hur en svensk lantgård fungerar och vilka djur som finns, samt hur de ska skötas. På gården finns två hästar, en ko, grisar, katter, får, getter, en tupp, tio hönor och kaniner (www.4h.se/almvik/).

Figur 1. Almviks 4H-gård. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

1.2.5 Gunnesbo 4H-gård

Gunnesbo 4H-gård ligger på landet, i utkanten av Lund vid Nöbbelövs mosse, ett område som anses vara viktigt för floran och faunan (Figur 2). Gården startades år 1990 och har idag hästar, katter, kaniner, marsvin, getter, får och en tupp samt hönor. På Gunnesbo arbetar man för att bevara de svenska lantraserna i enlighet med 4H:s riktlinjer (gunnesbo4h.se/omoss/).

Det finns även odlingslådor på gårdsplanen som används för att lära barnen om växter, främst ätbara. Dessa används under vissa årstider, främst under våren och sommaren. Gunnesbo 4H-gård har ett kaninstall där det finns både privatägda kaniner samt kaniner som tillhör gården, medlemmar kan hyra burar för kaniner. Detta ger barn möjlighet att ha en kanin och rå om den på gården istället för hemma. Föräldrarna och barnen får skriva på ett kontrakt om att kaninen ska ses till varje dag, få ny mat och vatten etc. Om detta inte är möjligt alla dagar erbjuder gården att passa kaninen för 10 kronor per dag (gunnesbo4h.se/kaninstall).

Figur 2. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

2 Forskning och teorier av relevans för studien

I detta avsnitt kommer jag att presentera tidigare forskning med tyngdpunkt på de teoretiska perspektiv som används i undersökningen. Teorierna är relevanta ur ett humanekologiskt perspektiv då de behandlar relationen mellan människa och natur. Teoretiska perspektiv som är av särskilt intresse är Giddens teori om disembedding samt teorier som går att koppla till denna, som avser separationen mellan människan och naturen samt den som beskrivs ha skett mellan människan och djuren. Flera teorier som behandlar inläring och människans tänkande kring/om/med hjälp av naturen som skulle kunna motverka denna separation, någonting som skulle kunna benämnas "re-embedding", alltså att återknyta kontakten mellan människan och naturen, tas också upp inom ramen för detta kapitel.

2.1 Disembedding och biologisk analfabetism

Giddens (1991) perspektiv på relationen mellan människa och miljö avser främst det moderna samhället. Han skildrar den relativt sentida moderna process som har inneburit ett särskiljande mellan plats och rum, dvs. att sociala aktiviteter inte i huvudsak sker på en och samma geografiska plats. I det moderna samhället har "rum" separerats från "plats" eftersom det bland annat är möjligt att bygga relationer till och kommunicera med personer som befinner sig långt bort, eller på en avlägsen plats. Vidare menar han att ytterligare en separation tagit plats, en separation mellan tid och rum (Ibid.:17ff). Ett växthus utgör ett bra exempel på vad Giddens menar med detta. Odling har historiskt sett varit bunden till olika säsonger beroende på klimatets skiftningar mellan årstider. Odlingen i ett växthus är inte lika beroende av säsongsväxlingar, och konsumenter i det moderna samhället förväntar sig tillgång till vissa livsmedel året runt.

Teorin illustrerar att betydelsen av begreppen rum, plats och tid har skiftat, och Giddens (1991) kallar tillståndet som han beskriver med hjälp av separationerna av tid, rum och plats, *disembeddedness*, och han betonar att den moderna människan är separerad från naturen. Han förklarar att vi har tappat kontakten med vår omgivning och naturen, eller "lyfts ur" den. Den moderna människans sociala relationer är inte längre traditionella, utan har i det moderna samhället spritts ut i både tid och rum. Giddens menar att sociala relationer i tidigare samhällen varit knutna till den direkta omgivningen. I det moderna samhället är relationer inte längre bundna till den lokala naturen, dessutom är sociala relationer inte heller lika definitiva (Ibid:20f). Ett exempel är att sådant som idag skrivs på internet kan ha skrivits av vem som helst, på ett för läsaren okänt ställe. Det innebär att sociala relationer inte längre är "inbäddade" i någon lokal kontext, omgivningen, och därför istället är "*disembedded*". När Giddens talar om "*re-embedding*" avser han när personer i "*expert systems*" undanhåller viss information från allmänheten för att tillit (*trust*) ska upprätthållas, och kaos undvikas. Som nämnts tidigare kommer jag i denna uppsats använda en egen, utvidgad definition av begreppet re-embedding.

Liljelund (2007) förklarar vad som menas med begreppet *biologisk analfabetism*, som enligt honom utgör en korrekt beskrivning av dagens bristande kunskap om naturen hos många människor. Vidare frågar han sig varför kunskap om natur, växter eller djur ofta utelämnas när det talas om allmänbildning. Sjöberg (2001) diskuterar samma problematik. Han har i en artikel på Naturskyddsföreningens hemsida skrivit om vad han benämner "mångfaldens analfabeter".

Han menar att moderna svenskars kunskap om naturen generellt sett verkar komma från tv-tittande. Ett tecken på det är att många kan en hel del om elefanter och jättesköldpaddor men att förmågan att skilja en grönsiska från en knölsyska numera är få förunnat. Ferlin (2015) är också biolog och har forskat om hur läromedel beskriver biologisk mångfald. Hon säger i en intervju att hon läst om fenomenet *biologisk analfabetism* och då blivit intresserad att forska om det är likadant i Sverige som i Storbritannien, där barn i en undersökning känt igen fler Pokémonfigurer än brittiska växter och djur. Hon menar att hennes viktigaste slutsats har varit att barn måste komma ut mer i naturen för att lära sig, böcker i skolan är ofta för komplexa med stora mängder information som gör det svårt för barnen att ta till sig någonting.

Tunón och Ekeland (2007) förklarar att okunskap om ekologi och natur har att göra med de stora förändringar som skett de senaste tvåhundra åren. År 1900 var mer än hälften av Sveriges befolkning verksam inom jordbruket, idag är siffran mindre än en procent. Numera förmedlas kunskap främst genom skriftliga källor men traditionellt har kunskap främst förmedlats via kollektivt vetande, baserat på människors empiriska erfarenheter och iakttagelser. Författarna menar att det är svårt att läsa sig till hur man sköter kor, det är någonting man måste lära sig genom att vara på samma plats som korna och interagera med dem. Enbart då går det att förstå vad de vill eller behöver i olika situationer (Ibid:13f). Det finns en risk att sådan kunskap glöms bort när traditioner förändras eller försvinner eftersom den inte dokumenteras genom praktiska handlingar och inte på samma sätt som i skrift. Det finns en annan typ av kunskap som liknar den traditionella, lokal kunskap. Denna är mer påverkad av vetenskapen och behöver inte vara generationsbaserad. I dagens samhälle där snabba förändringar sker finns inte mycket sådan kunskap kvar. Personer som kan sägas besitta lokal kunskap är amatörbotanister, fågelskådare, trädgårdsodlare, dvs. personer som lärt sig de ekologiska förhållandena på en plats etc. Både den traditionella och den lokala kunskapsstypen är viktiga när det kommer till att förvalta naturen och bör enligt internationella konventioner om mångfald tas fasta på i större utsträckning (Ibid.:15f).

2.1.1 Främlingar i naturen

Louv (2008) beskriver hur skolväsendet i USA under 1900-talet alltmer flyttade undervisningen in till klassrummen. Han har utvecklat ett begrepp för att illustrera konsekvenserna av detta, "*nature deficit disorder*". Begreppet är enligt honom användbart för att beskriva den stora ökningen av psykisk ohälsa och problem med ouppmärksamhet hos barn som forskning i landet visat på (Ibid.:100). Vidare förklarar han "*the nature principle*" som går ut på att människans kontakt till naturen inte bara är viktig för den psykiska och fysiska hälsan, utan också för att bygga sociala relationer. Han förklarar att mycket forskning pekar på att det är givande att utföra fysiska aktiviteter utomhus, omgiven av natur och alltså inte i en stad (Ibid.:19f, 61). Vidare menar han att omedvetenheten kring de pågående klimatförändringarna är ett bevis för, och ett resultat av, att människan blivit främmande för naturen, dvs. att hon lider av "*nature deficit disorder*". När djur mår dåligt på grund av en förändring i sitt habitat sker en förändring i deras beteende. Louv förklarar att detta även gäller människor och att det är viktigt att varningssignalerna uppfattas i tid om planeten ska kunna räddas. Han skriver att människors mentala hälsa och denna ignorans/passivitet går hand i hand (Ibid.:63f).

Heidegger (1953) använder begreppet "*Dasein*" som är tyska för tillvaron, eller "att vara där". Han förklarar att människan oundvikligt är en del av världen genom sin existens, sina handlingar, interaktioner, möten och deltaganden (Ibid, Heidegger 1996:85). Evernden (1987) utvecklar Heideggers begrepp och förklarar att det inte bara är ett annat ord för människa, utan att det även står för själva uppfattningen om vad det innebär att vara en sådan. Han beskriver det som ett omsorgsfält (Ibid.:87). Det handlar alltså om sådant som gör oss till människor, att vi frågar om vår existens och vårt varande och att var och en har en egen "värld". Heidegger (1953) förklarar att konceptet kan vidgas ytterligare om någonting kan sägas befinna sig i någonting annat, t.ex. bilen är i garaget, boken är i väskan. Han menar vidare att livsrelationer kan expanderas, t.ex. boken i väskan till boken i "världsutrymmet" (Ibid, Heidegger 1996:70). Enligt detta koncept finns det ett samband mellan allting, allt i världen hänger ihop i och med att det existerar. Evernden förklarar att Heidegger ändrat Descartes klassiska fras "jag tänker, därför är jag" till "jag bryr mig, därför är jag" (Evernden 1987:93).

Tim Ingold (2011) använder begreppen "*meshwork*" och liknar det med ett spindelnät för att belysa att allting i världen hänger ihop snarare än att vara avskilt. Han har inspirerats av Heideggers "*Dasein*" när han utvecklat konceptet "*dwelling*". Enligt Ingold handlar det inte bara om föremål vi producerar, utan om hur människor lever sina liv, ensamma eller tillsammans samt vilka relationer som byggs, det handlar om sättet livet fortgår (Ingold 2011:9f). Han förklarar: "*things are their relations*" (Ibid.:70). Både djur och människor delar egenskapen att de lever. Han argumenterar för att varandet inte är knutet till en plats. Existensen definieras av att vi ständigt befinner oss på en stig, och att vi ständigt är på väg mot någonting annat beroende på vad som händer i livet (Ibid.:50f,12). Thomashow diskuterar begreppet *ekologisk identitet* och menar att det involverar en förståelse för ekologi och att alla levande varelser ingår i ett större system (Thomashow 1995:19ff).

Evernden (1987) menar att människans syn på naturen har förändrats under de senaste århundradena. Han förklarar att det har att göra med att människan blev en individ under renässansen, vilket innebar att människan sattes i centrum. "Två händelser inträffar samtidigt (...); människan blir alltings mått, och världen blir ingenting annat än en samling ting som människan kan mäta", skriver han (Ibid.:113f). När människan tillskrev sig själv en sådan status, som Evernden benämner "*natural alien*", alltså främling i naturen, innebar det att allting omkring nedvärderades. Allting i hela världen kunde nu även ägas av människan. En annan faktor som har haft stor inverkan är utvecklingen av teknologin (Ibid:113,144). Evernden menar att den nya tekniska tillvaron har lett till att människan förblivit oengagerad, den leder till att människan "inte bryr sig om" och istället konsumerar. Om ett miljöproblem idag får uppmärksamhet är det oftast i rent resurstänkande, man vill få ut så mycket som möjligt av naturen, gärna så effektivt som möjligt, för att i slutändan få ut resurser och göra en ekonomisk vinst (Ibid.:146,35f).

2.1.2 Separationen från djur

Evernden (1987) beskriver hur den moderna människan även gjort sig åtskild från djuren. Han belyser den objektifiering människor i västvärlden gjort av djur och menar att djur enligt denna är benämningen på en sak eller ett ting. Han menar att detta är anledningen till att många människor tar illa upp när de jämförs med ett djur. Detta innebär nämligen att jämföras med ett ting, som inte har någon egen medvetenhet. Vidare framhåller Evernden att en total okunskap om djur är en av de lättaste metoderna för att försvara den åtskillnad människor gjort mellan människor och djur, och skriver att forskarvärlden på många sätt bidrar till att denna okunskap fortsätter existera. Han menar att så länge människors direkta erfarenheter av djur är begränsade är det lätt för dem att acceptera kulturella stereotyper, t.ex. djuret som objekt (Evernden 1987:103f). Gränsen för vad som ansetts tillhöra det mänskliga har ifrågasatts i tid och rum, Malm (2009) förklarar att Amazonas indianer anser att djuren innerst inne är människor medan västerlänningar kan föreställa sig motsatsen, alltså att människor innerst inne är djur. Han nämner även en äldre syn i Indien där människan ingick i kategorin tamdjur, där hon utgjorde ett av fem djur. De fyra andra var kor, hästar, getter och får och vad som utmärkte människan var färdigheten att utföra offer (Ibid.:21 ff). Serpell (1996) skriver att man funnit information i gamla upptäckares skrifter om att djur haft en betydande roll i många äldre stamsamhällen. Ett exempel är aboriginska kvinnor som matade sina hundar med bröstmjölk, de ska ha behandlats lika, eller till och med bättre än barnen. Även i Polynesien var befolkningen mycket intresserad av sina husdjur. På Samoa har duvor och ålar varit favoriter medan det var populärt med fladdermöss, papegojor och ödlor på Fiji (Serpell 1996:64f).

Cole och Stewart (2014) beskriver den separation som ägt rum mellan barn och djur i och med det moderna samhällets uppkomst. De förklarar att industrialiseringen och urbaniseringen ligger till grund för att relationen människa-djur förändrades. Tidigare bodde djuren närmare människorna, speciellt under vintermånaderna. Okänslighet gentemot djur samt objektifiering av djur som finns i det moderna samhället kopplar dessa till de moderna djurindustrierna. I och med att avståndet mellan städerna och landet var så stort förändrades djurens roller. Djur existerade nu enbart för att produceras och sedan användas på olika sätt av och för människor. Sällskaps- och prydnadsdjur blev vanligt i hemmen under 18- och 1900-talet och dessa hjälpte ofta till att förstärka människors status, de fungerade som försöksdjur i experiment. Människor som visade sympati för lidande djur ansågs vara utvecklade, alltså barn (Ibid.:37f,39f). Ett exempel på detta är Kiplings *Djungelboken*, först publicerad 1894. Den handlar om en pojke som är uppfostrad av vilda djur och därför inte passar in i människornas samhälle. Han passar först in när han "blir en man" och gifter sig och alltså lämnar barndomen och det den symboliserar, "det vilda/djuriska" bakom sig (Kipling 1908, (1894). Naess (1981) hävdar också att det skett en distansering av människor i förhållande till djuren, han benämner denna separation en *alienation* (Naess 1981:297). Falkengren (2005) förklarar att diskriminering av en individ p.g.a. arttillhörighet innebär att göra sig skyldig till *speciesism* (Ibid.:100). I det moderna samhället behandlas de djur som faller under kategorin hus- eller sällskapsdjur med mer respekt än de som finns i industrierna. Serpell (1996) menar att det föreligger en paradox här eftersom till exempel grisar (ett djur som ofta används i industrin) egentligen inte har skilda egenskaper från bland annat hundar och katter som är vedertagna sällskapsdjur i västvärlden. Författaren skriver att de både är renliga och sociala och att de därför egentligen skulle

utgöra perfekta sällskapsdjur (vilket de ju faktiskt är för en del människor). Istället används grisarnas kroppar för otaliga mänskliga, främst ekonomiska ändamål (Ibid. 1996:19). Även DeMello (2012) förklarar att västvärldens separation från djur är historisk och, menar att den kan härledas till Aristoteles tankar om att djur är skilda från människan på grund av sin oförmåga att tala. Den senare, medeltida föreställningen om Varandets stora kedja (Scala Naturae) innehåller också liknande tankar då Gud sägs ha skapat livet som en hierarki, med människan under Gud men över djuren osv (Malm 2009). DeMello menar att moral är ett av nyckelorden i det moderna samhället när människa och djur separeras. En människa förväntas nämligen kunna bete sig etiskt korrekt (Ibid.:2012:48ff).

Användandet av döda djur är vanligt i utbildningssyfte, de används bland annat för att dissekeras etc. Cole och Stewart (2014) nämner några fall från 2000-talet där skolor till och med har fött upp djur i syfte att slakta dem, för att lära barn "hur det går till". Författarna kritiserar dessa projekt och menar att barnen inte lär sig någonting nytt i och med att de ändå inte deltar vid slakten, utan enbart är med innan och efter. Dessutom är inställningen i projekten att dödandet är en nödvändighet. Den eventuella stress som uppkommer i och med dödandet förväntas övervinnas på grund av denna nödvändighet vilket enligt författarna innebär en objektifiering av djuren. Författarna förklarar vidare att diskursen inom utbildning generellt sett förstärker bilden av att djur är till för att exploateras (Ibid.:120f,127f). Falkengren (2005) beskriver att många deltagare i hennes undersökning av människans relation till lantbrukets djur använder just argumentet att det är nödvändigt när det är dags för slakt, trots att de flesta har en intensiv relation till sina djur (Falkengren 2005: 226f, 204). Denna syn, nödvändigheten att döda djur, verkar ha rättfärdigats på samma sätt som när människan gör diverse ingrepp i naturen, alltså att en ekonomisk vinst måste göras (Ibid.:123). Naess (1981) menar också att det finns en uppfattning om att allting i det moderna samhället måste vara av nytta, alltså ha ett ekonomiskt värde (Ibid.:303). Serpell (1996) skriver att de få människor som bryr sig om rättigheter för djur i industrier ofta ses som sentimentala, dumma eller galna. Detta grundar sig i att det i allmänhet är accepterat att ha en ekonomisk syn på djur i industrierna (Ibid.:13).

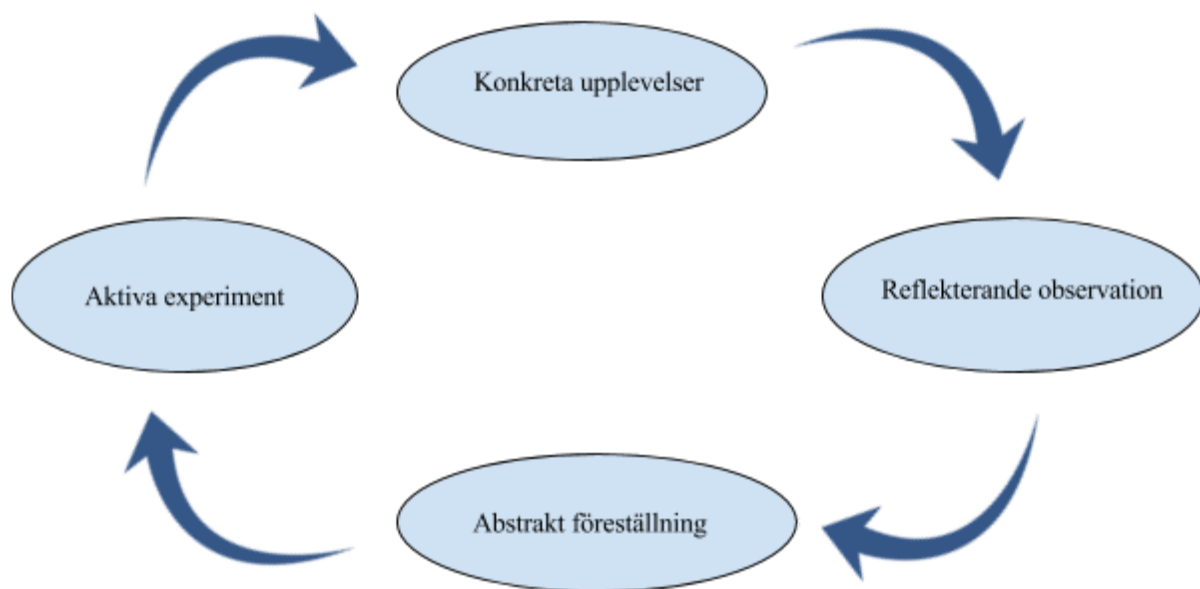
2.2 "Re-embedding"

2.2.1 Att lära i naturen / Att lära genom att göra (på plats)

Skapade kontaktytor med naturen, och dess betydelse för människans välmående har studerats länge, och av många olika forskare på olika fält. En av de första som menade att barn har ett behov av närhet till natur, speciellt i fråga om inläring, var den tidigmoderna filosofen Jean-Jaques Rousseau. I boken *Émile/On Education* beskriver han två sorters utbildning, en traditionell där barnet lär sig sina uppgifter från sin far och sedan utför dem resten av livet, och en där barnet istället får lära sig från naturen. Tanken med att lära sig från naturen utan vuxnas ingripande är att främja individuell utveckling, varje person har fått då möjligheten att bilda en egen bild av världen. Bok I och II behandlar de tidiga barndomsåren och Rousseau menar att barn i denna ålder är i en "naturålder" och därför bör deras utbildning kretsa kring fysiska interaktioner med föremål och djur i naturen (Rousseau (1762) 1993:33ff).

Tuan (1978) menar att det inte är naturen själv som stimulerar till inläring utan beskriver istället naturen som en "stum lärare".

Barn besitter en naturlig nyfikenhet, men behöver vuxnas vägledning för att förstå naturen (Ibid.:25). Han förklarar att ett barns värld inte utgörs av naturen, "It is nature ordered by society" (Ibid.:29). Vidare menar han att det är enkelt att lära ett barn att uppskatta naturen, genom exempelvis odling eller att bilda relationer med djur. Naturen har få regler vilket passar barns sätt att leka, t.ex. att klättra i träd eller att experimentera med naturens olika element. Detta innebär även att de tillåts leka fullt ut vilket författaren inte menar är möjligt för barn som växer upp i städer och förorter avskilt från naturen (Ibid.:18f, 29). Moon (2004) förklarar att det finns en skillnad mellan att "ha erfarenheter" och att "lära genom erfarenheter". Det finns skilda uppfattningar om vad att lära genom erfarenheter innebär. Hon menar att det inte handlar om erfarenheter som kan nås via medier, utan faktiska upplevelser som utomhuskurser, lekar, utbytesår etc. Det handlar alltså främst om direkta erfarenheter som leder till inläring via att personen gör någon form av reflektion utifrån erfarenheten (Ibid.105ff,120). Kolb (1984) skriver att kunskapen blir dynamisk eftersom det innebär att den skapas och återskapas. Kolbs modell (Figur 3) åskådliggör hur inläring är en social process vilket innebär att individers utveckling beror på kulturella system och sociala kunskaper (Ibid.:38,133).

Figur 3. Kolbs modell om praktisk inläring (se Kolb 1984:42, figuren modifierad av Charlotta Strohkirch.)

Det är genom erfarenheter av kommunikation med andra, imitation samt interaktion med den fysiska omgivningen som människor kan lära sig nya saker och utvecklas (Ibid.:133).

Thomashow (1995) skriver att barn i åldrarna 9-12 år utökar sin plats genom en ökad självmedvetenhet. Under denna period upptäcker barnet att dess uppfattning av världen är unik genom att bland annat jämföra likheter och skillnader med andra (Ibid.:10).

2.2.2 Att lära av djur

Antrozologi är studiet av relationen människa-djur, vilket också är Etnozoologins fält men den studerar främst traditionell kunskap om djur. Lévi-Strauss (1963) nämns ofta inom denna typ av forskning. Han diskuterar antropologiska teorier om totemism och drar slutsatsen att många stamfolk i Amerika och Australien använder totemdjur i intellektuella, spekulativa syften, alltså i metaforer, berättelser etc. De väljs inte enbart ut som totem för att de är fruktade eller ingår i dieten utan för att de är "*bonnes à penser*", vilket svårligen översätts till svenska, men ungefär betyder "är bra att tänka med" eller för att "det går bra att tänka om dem" (Ibid.:116).¹ Antrozologins främsta mål är att förstå hur människor och andra djur fungerar vid interaktion. Det handlar alltså främst om de sociala, politiska eller historiska omständigheter som lett till interaktion.

Falkengren (2005) förklarar att djuretiker uppmanar till att ge likheterna mellan människor och djur en större tyngd än skillnaderna. Djur har intressen, och bör därför befinna sig inom samma omsorgsfält som människor (Ibid.:101,99). *Antropomorfism* är ett begrepp som syftar till projicering av mänskliga egenskaper på icke-mänskliga varelser. Hon menar att personer som t.ex. ser många likheter med sina husdjur brukar anklagas för antropomorfism på ett nedlåtande sätt, men att det är viktigt att lyfta fram likheter mellan människor och djur. Hon tror att de likheter många tycker att de har med djur inte är falska antaganden utan att det finns faktiska likheter som gör att vi kan förstå varandra i en viss utsträckning (Ibid.:96). Det märks också i avelsegenskaper, människor har avlat fram djur med egenskaper vi känner igen, sådana som på olika sätt är lätta att hantera eller söta att titta på. Ostrander (2007) beskriver hur små hundraser, som chihuahua och terrier, har upptäckts dela samma mutation av en specifik gen. Anledningen tros vara att de mindre, "sötare" hundarna valts ut för vidare avel (Ibid.:19). Naess (1981) beskriver begreppet *ekofilosofi* som en filosofi med nära kopplingar till humanekologin. Djupt underliggande drag såsom människa-natur beskrivs men filosofin innebär även normer som t.ex. handlar om människans ingrepp i naturen eller gentemot djur. Naess har utefter detta utvecklat begreppet *ekosofi*, som också har benämnts *djupekologi* (Ibid.:29f). Djupekologin innebär att varje art har sitt eget inneboende värde

¹ Eibl-Eibesfeldt (1976) menar också att vi kan lära av djur. Han skriver att djur kan sägas vara förprogrammerade genom evolutionär anpassning i historien. Det innebär till exempel att de föds på jorden med en medfödd förmåga att röra på sig. Dessutom föds alla djur med drivmekanismer som definierar olika beteendemönster. Djur lär sig inte allt på samma sätt, eller lika väl på grund av olika inlärningsdispositioner och att förmågorna vuxit fram under utvecklingens gång innebär att man kan tala om fylogenetiska anpassningar i beteendet (Ibid.:15f). Han menar att man utifrån datamaterialet i hans studier av djur även kan förstå människan bättre. Människors beteende är nämligen likt djurs, åtminstone delvis, förprogrammerat genom fylogenetiska anpassningar, ett exempel är dövblinda som trots att de aldrig kunnat studera andras beteende skrattar och gråter som vanliga människor (Ibid.:19,69).

(Taylor 1995:15f). Naess (1981) menar att alla levande varelser därför också har rätten att leva vidare och utvecklas. Vidare menar han att allting hänger intimt samman, om människan förändrar någonting i naturen leder det till slutligen till att människan förändras själv. Därför har människan samma förutsättningar som annat liv och står inte över naturen (Ibid.:284f).

Wilson förklarar att begreppet *biophilia* syftar på de meningsfulla kontakter människan söker i sin omvärld (Wilson 1984:85).² Hans begrepp baserar sig på hypotesen att människan har ett inneboende behov av att upptäcka eller finna tillhörighet med naturen och ansluta till andra levande varelser (Ibid.:1f). Kahn förklarar att *biophiliahypotesen* innebär att människor söker sig till andra levande organismer och han tror att mycket forskning som görs om människan och naturen idag skulle gynnas av att använda detta perspektiv (Kahn 1999:9). Wilson förklarar att den mänskliga hjärnan är programmerad att reagera starkt på andra levande organismer, och nämner ormar som ett exempel. Wilson förklarar att den starka reaktionen inte enbart behöver vara negativ till exempel i form av rädsla utan att den också kan väcka ett starkt intresse (Wilson 1984:86). Att djur väcker starka känslor och intressen, eller förtjusning hos människor skriver även Kahn och Kellert som betonar att en relation till djur är viktig för barn, speciellt i tidiga åldrar men även senare (Kahn & Kellert 2002). Falkengren menar också att djur kan tillföra någonting eget i en relation till en människa (Falkengren 2005:259). Gemensamt för djur i äldre stamsamhällen var att de togs om hand av människorna utan att dödas för kött eller någonting annat, även om arten även i vanliga fall jagades av stammen. När ett husdjur dog i Polynesien sörjdes det inom alla sociala klasser, bland både kvinnor, män och barn. Det var i dessa samhällen kutym för alla att namnge, prata och gulla med djuren (Serpell 1996:64ff). Kahn skriver att många forskare menar att moderna människor är separerade från naturen och att man därför kan studera inhemska befolkningars umgänge med varandra och djur, alltså *biophilia*, för att förstå hur den förlorade kontakten ska kunna återupptas (Kahn 1999:22).

Serpell (1996) analyserar en rad psykologiska studier som gjorts om människor och deras husdjur och drar slutsatsen att djur ofta används som ersättare för människor i olika sammanhang. De kan dock inte enbart ses som detta enligt författaren utan snarare som ett komplement till mänskliga relationer, en vidgning av dem i och med att de öppnar för en ny dimension i den mänskliga sociala sfären (Ibid.:38ff,143). Det existerar en rad olika studier av i vilken utsträckning sällskapsdjur kan påverka människors hälsa positivt. I dessa studier har människors umgänge med djur bland annat kunnat kopplas till lägre blodtryck, lägre kolesterolvärden, förbättrad psykisk hälsa med mindre känslomässig stress etc. samt mindre risk för hjärtfel. Det verkar som om människor uppfattar stressande situationer på ett mindre alarmerande sätt när ett djur är närvarande. När barn i experiment introduceras för någonting nytt och spännande stiger deras blodtryck förklarar författaren, men när en tam hund tas med i sammanhanget förändras det inte, den har alltså en lugnande effekt. Denna kvarstår även om hunden tas ut ur rummet efter introduktionen. Det är inte bara människor som behöver socialt umgänge med andra människor och djur, det finns många djur som uppvisat behov av att ha sociala kontakter (Ibid.:100ff, 119). Utifrån *djupekologin* innebär identifikation att alienationen människan gjort i förhållande till djuren försvinner. Detta betyder att en gemenskap då kan återupptäckas. Naess (1981) menar att ju mer människan lär sig om andra

² Tuan har utvecklat begreppet *topophilia* som syftar på de känslomässiga relationer människor bygger med sin fysiska omgivning (Tuan 1974). Ordet "philia" står i den gamla grekiskan för vänskap eller attraktion och det kan alltså ses som motsatsen till en fobi (dictionary.com/-Philia).

väsen desto större omtanke kommer vederbörande att visa. Han förklarar att vi kan känna både glädje och sorg med andra, eftersom jaget vidgas i och med relationer vidgas även spannet för det vi bryr oss om. Vi vill därmed inte bara vårt eget bästa, utan andras också (Ibid.:297,301). Falkengren menar att ett flertal faktorer spelar in när det kommer till hur en människa uppfattar ett djur, t.ex. aspekter som huruvida personen bor på landet eller i stadsmiljö eller har sällskapsdjur. Hon diskuterar begreppet djursyn och menar att förutom social och historisk kontext är det avgörande vilka positioner aktörerna har, t.ex. politisk, slakteriarbetare etc. (Falkengren 2005:87).

3 Metod

3.1 Metodval

Jag är medveten om att fenomenet *re-embedding*, dvs. att återknyta förbindelsen mellan människa och natur kan ske på många olika sätt. Jag vill i denna undersökning studera 4H-gårdars betydelse i fråga om att nå en ökad förståelse för naturliga processer och ekosystem. Intentionen är alltså att studera 4H-gårdar som kontaktytor mellan människan och naturen och genom min undersökning bidra till fältet/debatten gällande att återskapa förbindelsen mellan människa och natur. 4H är en organisation bland många friluftorganisationer för barn som arbetar för någonting som skulle kunna benämnas *re-embedding*. Välbekanta verksamheter i Sverige är bl.a. Scouterna, Förskolan Ur och Skur, Friluftsrörelsen (Skogsmulle), Skog och Ungdom samt Waldorfskolor. I denna undersökning kommer jag för begränsningens skull att enbart fokusera på 4H-gårdar eftersom 4H-rörelsen både har en utvecklad filosofi kring kontakten mellan barn och natur och många praktiska inslag i sin verksamhet som kan etablera fördjupade kontaktytor mellan barn och djur.

Jag har valt att göra en fallstudie av två stycken 4H-gårdar, en som är belägen i stadsmiljö och en som ligger på landsbygden. Det första besöket gjordes på Gunnesbo 4H-gård den 10 november och det andra på Almviks 4H-gård den 23 november. Eftersom alla intervjuer på Gunnesbo 4H-gård inte hanns med vid det första besöket gjordes även ett återbesök den 12 december. Genom att undersöka två gårdar var förhoppningen att få en större variation på deltagare och deras bakgrund än om jag bara valt att undersöka en gård. Dessutom ger det möjligheter till jämförelse. Det finns anledning att anta att barn som lever i städer har tappat kontakten med naturen i större utsträckning än de som lever på landsbygden. I min undersökning används två datainsamlingsmetoder, dels deltagande observationer av verksamheten på dessa 4H-gårdar, dels kvalitativa intervjuer med både ledare, barn, föräldrar och personer med tidigare erfarenheter. I intervjuerna ställs frågor om verksamheten men också om relationen till natur, känslor och kunskap om etc. för att kunna undersöka och analysera på vilka sätt 4H arbetar, hur ledarna utbildas samt vad som mer konkret görs med barnen. Eftersom jag använder mig av ett flertal metoder blir undersökningen förhoppningsvis mer tillförlitlig än om bara en datainsamlingsmetod hade tillämpats.

I undersökningen utgår jag ifrån en kvalitativ metod eftersom jag anser att det passar bäst för mitt syfte och mina frågeställningar. Jag vill undersöka vad 4H-gårdar gör för att förverkliga sina visioner praktiskt i sin verksamhet, alltså på vilket sätt 4H-gårdar arbetar, och även vad det kan ha för påverkan på individer och samhället, t.ex. om re-embedding föreligger. Eftersom det är människors personliga upplevelser, erfarenheter samt åsikter som jag vill få fram och analysera krävs en metod som ger en djupgående förståelse. Detta innebär att jag kommer befinna mig på plats för att genomföra undersökningen. Det har krävts en del förberedelser inför fältarbetet för att mitt material ska bli så tillförlitligt som möjligt. Förberedelserna har bland annat bestått i att läsa om mina valda metoder och teoretiska ramverk för att veta hur utförandet ska gå till, t.ex. att konstruera intervjufrågor i förväg eller fundera över vad jag ska vara extra uppmärksam på under mina besök på gårdarna (Aspers 2011:15-35).

3.2 Deltagande observationer

Kvale menar att om det är människors samspel med sin omgivning, alltså deras beteende som ska studeras innebär observationer och informella samtal under fältstudier ofta att en mer giltig kunskap erhålls än om man enbart frågar en person om varför den beter sig på ett visst sätt (Kvale 2009:132). För att få ett så brett och djupgående material som möjligt valde jag därför att kombinera deltagande observationer med kvalitativ intervju. Som forskare är det viktigt att fundera över hur man kan komma att uppfattas av människor som ska studeras i ett fältarbete innan den inledande kontakten görs. Faktorer som att jag talar svenska, regelbundet besökt en 4H-gård som barn, att jag kan mycket om djur samt att jag under hela mitt liv umgåtts med barn (jobbat som ledare etc.) är sådana som kunde göra mig till en "insider" under fältarbetet. En roll som insider innebär att de som ska studeras blir mer tillmötesgående eftersom de känner sig tryggare med forskaren (Fangen 2005:61f). Jag var dock medveten om att andra faktorer, som att jag kommer från Lunds universitet för att undersöka deras 4H-gård samt att de är barn, vilket gör mig till "vuxen", även kunde bidra till att göra mig till "outsider". För att undvika det senare i så stor mån som möjligt är det möjligt att skapa förtroende genom att vara ärlig och uppriktig och anpassa sig efter fältet (Fangen 2005:66). Detta försökte jag uppnå genom att "vara mig själv" under mitt fältarbete vilket inte var särskilt svårt, barn är lätta att umgås och prata med.

Innan deltagande observationer ska genomföras är idealet att forskaren samlat på sig intim kunskap om området som ska studeras. Då blir det lättare att planera i vilken grad det ska observeras eller deltas, vilket är viktigt för att behålla en analytisk distans (Fangen 2005:139, se även Aspers 2011:30ff). När forskaren får insiderinformation innebär det att rollen som deltagare i gruppen förstärks (Dewalt & Dewalt 2002:25f). Det är viktigt att balansera mellan rollen som deltagare och observatör eftersom målet är att nå förståelse som insider men samtidigt kunna beskriva den så att en utomstående skulle förstå. Fangen förklarar att huvudsaken är att forskaren tar rollen vederbörande får tilldelad av deltagare och inte försöker sätta sig utanför samspelet (Fangen 2005:140f). I min undersökning fick jag rollen som delvis deltagande observatör. En sådan deltar i det sociala samspelet, men inte i de miljöspecifika aktiviteterna (Fangen 2005:141, Dewalt&Dewalt 2002:26f). Jag stod till exempel vid sidan av när jag var på gårdarna och pratade med både föräldrar och barn när barnen red på hästarna, men red inte själv. Genom att jag kommunicerade med de som var på gårdarna kändes min närvaro naturlig.

Fangen (2005) skriver att de sociala regler som gäller i gruppen ska följas och förklarar att det inte är meningen att forskaren ska bli en av gruppen, utan istället att forskaren ska nå förståelse om gruppen genom deltagandet. Deltagandet måste dock ibland anpassas till miljön även genom handlande (Ibid.:139f). När barnen exempelvis frågade mig om hjälp med att mätta upp foder föll det sig naturligt att hjälpa dem, vilket alltså innebar att delta extra genom handling. Vidare är det viktigt att ha alla känslspröten ute vid ett fältarbete (Dewalt&Dewalt 2002:69). Jag försökte finna mig i kunskapen jag möttes av på gårdarna för att undersökningen skulle påverkas av min egen förförståelse i så liten utsträckning som möjligt. Samtidigt försökte jag lägga märke till överraskningar, alltså sådant som jag inte förväntat mig innan jag kom dit, för på så sätt få en möjlighet att nå nya kunskaper. Eftersom jag ville komma åt barnens bild av naturen och vad den betyder för dem, valde jag att ha natur och djur som huvudteman att titta efter. När jag kom till gårdarna försökte jag sedan att sortera mina intryck efter dessa teman, t.ex: Vad får barnen göra? Hur får de lära sig nya saker?

Minnet förvrängs lätt efter en viss tid. Trots detta valde jag att inte göra anteckningarna på plats, detta för att inte göra deltagarna nervösa eller påverka situationen. Detta kan nämligen annars bryta mot det naturliga samspelet (Fangen 2005:80,97f). Istället gjorde jag mina fältanteckningar så fort möjlighet fanns vid hemkomst för att så lite information som möjligt skulle hinna gå förlorad. Vid utförandet av fältanteckningarna gjorde jag dels observationsanteckningar, där jag inte skrev ner minsta detalj utan försökte anteckna vad som hänt utan värderingar, så gott kunde enligt det jag mindes. Vid sidan av skrev jag även upp mina egna tolkningar av händelserna eftersom dessa kan vara användbara senare i analysarbetet. Ett annat namn för detta är att föra teoretiska anteckningar, dessa är alltså reflekterande och försöker härleda mening ur någonting genom att t.ex. ställa hypoteser, dra paralleller, utveckla nya begrepp, dra slutsatser och göra antaganden. Slutligen använde jag mig även av metodologiska anteckningar som en slags påminnelse till mig själv, dessa innehåller kritiska reflektioner över mina insatser (Ibid.:99). Dessa anteckningar var till störst hjälp vid mitt besök på Almviks 4H-gårdeftersom jag besökte den sist av de båda gårdarna, samt vid mitt återbesök på Gunnesbo 4H-gård.

3.3 Kvalitativ intervju

I enlighet med de forskningsetiska krav som finns informerades alla nio deltagare i mina intervjuer om att deltagandet var frivilligt. De informerades även om att den insamlade informationen skulle behandlas konfidentiellt vilket innebär att inga privata data som kan avslöja personens identitet redovisas i undersökningen (Kvale 2009:88f). Personerna som har intervjuats, samt de som nämns i mina deltagande observationer har därför fingerade namn. En kort beskrivning av personerna som intervjuats återfinns i Bilaga 1. En del intervjufrågor konstruerades i förväg, exempel på dem återfinns i Bilagor 2-5. Intervjuerna utformades med en låg grad av standardisering eftersom jag eftersträvade att de skulle vara avslappnade och helst likna vardagliga samtal, för att nå en så djup förståelse om de intervjuade som möjligt. Detta gjorde jag genom att inte ställa frågorna i en viss ordning, jag försökte istället följa en ordning som verkade naturlig för situationen och samtidigt ställa så mycket spontana följdfrågor jag kunde. Trost (1997) förklarar att en låg grad av standardisering ger möjlighet för en större variation på frågor (t.ex. spontana följdfrågor), och kan därför även ge en större variation på svar. Vidare har intervjuerna haft en hög grad av strukturering då de kretsat kring ett avgränsat tema (Ibid.:20f). Eftersom deltagare i intervjuer utgjorts av både barn och vuxna var det nödvändigt att anpassa intervjufrågorna efter detta.

Från början tänkte jag enbart utföra intervjuer med barn, men när de två första barnen hade intervjuats fann jag att det skulle bli problematiskt att enbart ha med barn i min undersökning. Svaren som gavs var korta och gav inte så mycket information som jag hoppats, dessutom var det svårt att få till ett naturligt samtal med barnen när de visste om att de var i en intervjusituation. Därför bestämde jag mig för att även ta med vuxna i undersökningen.

Dessa utgjordes av tre ledare, två föräldrar samt två personer som har tidigare erfarenheter av varsin 4H-gård för att få en så djup förståelse för verksamheten som möjligt, samt för att försöka utläsa de olika personernas bild av och relation till naturen, och djur som möjligt. Det var viktigt med en låg grad av standardisering eftersom intervjuer med just barn kräver en större anpassning efter individen. Vuxna har lättare att bortse från sådant som är oväsentligt i stunden samt kan ha lättare att föreställa sig någonting. Barn har en tendens att leva mer "i nuet" vilket innebär att man kan behöva ställa frågor på ett mer konkret sätt än till vuxna för att de ska förstå (Trost 2009:38f). Kvale (2009) menar att det är bra om intervjun iscensätts så att personen blir stimulerad till att berätta om sin värld. Därför utfördes intervjuerna på plats på gårdarna, när det fanns tid över mellan aktiviteter. Som i de deltagande observationerna försökte jag visa mig kunnig och påläst även när jag agerade som intervjuare, men ändå ödmjuk och vänlig vilket är viktigt för att skapa förtroende (Kvale 2009:144,182f). Detta försökte jag göra genom att visa att jag var intresserad av vad personerna hade att berätta under intervjun, samt att de hade min fulla uppmärksamhet.

4 Analys och resultat

I följande avsnitt presenteras och analyseras uppsatsens resultat. Presentationen är uppdelad efter de teman som framkom under analysen av de kvalitativa intervjuer som utförts, samt de deltagande observationer som gjorts på 4H-gårdarna.

4.1 4H-gården - bara för barn?

4H:s verksamhet riktar sig till barn, vilket går att utläsa från mottot "av ungdomar, för ungdomar". På gårdarna som besökts i denna undersökning, Almviks 4H-gård samt Gunnesbo 4H-gård, har det varit fler flickor än pojkar bland barnen, men under samtliga besök har båda kön funnits representerade bland barn och vuxna. Alla barn på respektive gård verkar vara vänner, den uppdelning som ibland gick att se bland barnen var i ålder. Barn i ungefär samma ålder verkar tendera att umgås med varandra på gårdarna. Trots det gick det att se att det sker en ständig interaktion mellan personer i olika åldrar, även mellan personer som inte verkar känna varandra sedan tidigare. Detta sker eftersom en del uppgifter på gården måste lösas, och när någon stöter på svårigheter måste de ofta samarbeta med någon annan för att lyckas lösa dem. Detta innebär ofta att fråga någon med kunskap om hjälp när svårigheter uppstår. Mia berättar att de försöker lära barnen att de inte enbart är på gården för sin egen skull, utan för att de har uppgifter att utföra tillsammans. Hon berättar att hennes exempel brukar vara att säga till barnen att det är väldigt viktigt att alltid ge djuren mat och vatten, oavsett vilken dag det är, även om det är julafton.

Verksamheten är bredare än vid en första anblick, det är nämligen inte bara barn som deltar i gårdarnas aktiviteter. På respektive hemsida står det att gårdarna är en plats för alla. Vid mina besök på 4H-gårdarna framkom det i observationerna samt i intervjuerna med två av ledarna att alla är välkomna på gården, inte enbart barn. Alla besökare är således välkomna att komma och titta på gårdarnas djur samt delta i gårdarnas olika aktiviteter rörande djur och natur oavsett kön, ålder, etnicitet osv. Detta innebär att verksamheten blir mer dynamisk än om den enbart hade varit inriktad på barn. Att även föräldrar är välkomna att delta i aktiviteterna på gårdarna var en överraskning för mig, på 4H-gården jag besökte som liten samlades vi en grupp barn en eftermiddag i veckan och tog hand om gårdens djur innan föräldrarna hämtade oss på kvällen. På Gunnesbo och Almviks 4H-gårdar hade en del av barnen, främst de yngre, med sig sina föräldrar. De följde med under aktiviteterna och hjälpte till när det behövdes, med att till exempel uppmäta mängden foder eller bära lite tyngre saker som vattenskålar. Ledaren Thea på Almviks 4H-gård säger:

Gården är för alla, alla åldrar och alla nationaliteter. Om man säger detta området runt omkring så är det många som inte har svensk bakgrund. Jag tycker att det är rätt så jämnt fördelat, utom att det är mest tjejer på gården.

Gårdarnas verksamhet riktar sig dock främst till barn, men eftersom de kan ta med sig kompisar, föräldrar eller till och med morföräldrar gick det under mina deltagande observationer att se att folk i alla åldrar rör sig på gårdarna.

Ledaren Mia på Gunnesbo 4H-gård beskriver besökarna på följande sätt:

Alltså, vi har ju rena besökare också som bara kommer för att titta. Om vi har tid över så kan vi kanske ta fram en kanin eller att de får följa med. Om de kommer på en viss dag med djurmatning som idag får de följa med också, och då visar barnen gärna djuren om de har tid.

Det är alltså inte enbart medlemmar som är välkomna på gården utan även allmänheten i syfte att titta på, hjälpa till och lära sig om djuren. Att alla är välkomna innebär att det blir mer genomströmning av människor vilket är positivt för gårdarna eftersom de finansieras av olika bidrag. Detta gör även att det finns möjligheter till samarbete mellan personer i olika åldrar, samt med olika bakgrund vilket kan tänkas vara värdefullt för stämningen, men även inlärningens skull. Enligt Kolbs (1984) tidigare nämnda modell om inlärning är samarbete en viktig del av individens utveckling då inlärning sker som en social process. På gårdarna får besökarna därmed en chans att utvecklas, eftersom aktiviteterna är uppbyggda kring samarbete. Alla hjälper varandra på gårdarna, ofta innebär det att de som är äldre och mer erfarna får dela med sig av sina kunskaper till de som är yngre och inte vet hur de ska lösa problemet än. "De äldre barnen hjälper ofta till och lär de yngre, alla på gården hjälps åt." säger Mia. En del barn som besöker gårdarna är väldigt små och kan behöva en förälders hjälpende hand, eller deras stöttning för att de t.ex. är blyga, och en del vuxna vet t.ex. inte mycket om djur eller natur och kan då besöka gårdarna för att lära sig mer.

4.2 Fokus på djur

Resultaten i denna undersökning visar att 4H-gårdarnas verksamhet ifråga om fokus på djur eller odling kretsar främst kring djuren.

I mina deltagande observationer märktes tydligt att djuren var centrala för verksamheten och det bekräftades även av alla deltagare i intervjuerna som utförts. Detta skulle kunna ha att göra med att undersökningen utfördes under höst och vinter vilket inte är en typisk årstid för odling eller skörd i Sverige. Odlingslådorna har varit uppskattade av barnen när de har använts berättar Mia på Gunnesbo 4H-gård, men fokus har enligt henne alltid varit på djuren, även när det är säsong för odling. Det kanske ger en mer långsiktig belöning när man odlar någonting eftersom man måste vänta innan det som odlats kan sköras. Enligt Lévi-Strauss (1963) är djur "*bonnes à penser*" och Tuan (1978) menar att barn kan lära sig uppskatta naturen genom att bl.a. bilda relationer till djur. Eftersom det är möjligt att få direkt respons från ett djur när man söker kontakt till det i olika former sker även belöningen mer direkt, och får kanske därför även en större effekt. Det går att tänka sig att djuren "går bra att tänka med" eftersom det är möjligt att kommunicera med dem, det går att få respons från dem och därmed en direkt kontakt.

En sådan, mer direkt belöning går bland annat att se i ett utdrag ur mina fältanteckningar från Gunnesbo 4H-gård den 12 dec. 2016:

En katt kommer fram till oss och börjar stryka sig mot mina ben. Jag sätter mig på huk och sträcker fram handen till den. En pojke, Lukas tittar på. "Försiktig, fråga först!" säger hans pappa, Andreas. Katten stryker sig mot min hand och när Lukas ser det sträcker han fram sin hand också. Katten tvekar inte utan går fram till Lukas och stryker sig även mot hans hand. Lukas tjuvar lite tyst av förtjusning men är helt stilla, när katten stryker mot honom. Den nöjer sig inte bara med hans hand utan stryker sig mot hela honom. "Nu blev du glad va?" säger Andreas.

Lukas, som är tre år gammal har tidigare under eftermiddagen berättat att just katter är hans favoritdjur, men han är intresserad av alla djur han får möta under djurmatningen denna eftermiddag (Figur 4). Barnen rör sig en del i stallet, men många av aktiviteterna sker utomhus. Det är kallt och mörkt i Sverige under december, denna eftermiddag är inget undantag men alla barn som är på gården verkar vara glada. Barnen verkar glömma bort hur länge de varit utomhus och att de faktiskt är nedkylda. Lukas läppar är blå på grund av kylan utomhus och i stallet, men han verkar inte märka att han är kall eftersom han är för fascinerad och upptagen. Hans uppmärksamhet är fullt riktad till de olika djuren han får möta under djurmatningen. Enligt *biophiliahypotesen* söker sig människor till andra levande varelser, den första reaktionen är ofta stark och kan innebära ett starkt intresse (Wilson 1984), vilket detta är ett exempel på.

Figur 4. Gunnesbo 4H-gård. Vid tidpunkten för fotograferingen är det fullt fokus på fåren som precis fått hö under djurmatningen. (Foto: Charlotta Strohkirsch.)

Det verkar som om djuren kan hjälpa till att göra utomhusvistelse roligare, detta gäller förmodligen speciellt på vintern när det inte är så skönt att vara utomhus eftersom det är kallt, mörkt och blött. De två barn som intervjuats i denna undersökning svarar båda att de brukar göra utflykter med familjen. Emilia, 10 år, säger att de oftast åker in till stan. När jag frågar vart hon helst åker på utflykt svarar hon "hit" (alltså Almviks 4H-gård). Arvid, 5 år, svarar att familjen brukar åka till Gunnesbo 4H-gård och hälsa på djuren när de åker på utflykt. Jag frågade alla barn jag mötte på gårdarna under mina besök, alltså även de barn jag inte intervjuade vad de tycker är roligast på gården. Alla barn gav mig ett och samma, korta och enkla svar: "Djuren". Mamman Marika som intervjuats har inte varit på en 4H-gård tidigare, hennes svar är alltså utifrån de första intrycken hon fått från Gunnesbo 4H-gård. Hon säger att familjen brukar åka till Skrylle ibland där det finns en lekplats och lite friluftsliv, eftersom det är naturnära. Sedan säger hon:

Men det här kommer nog att bli en ny favorit! Det märker jag redan. Det verkar roligare, med djuren, speciellt för barnen...men även för mig!

4.2.1 Empati och respekt

Eftersom mycket av 4H-gårdarnas verksamhet kretsar kring djuren, som är levande varelser, handlar mycket av pedagogiken om att lära ut respekt för dem och deras behov. Ledaren Isabelle på Gunnesbo 4H-gård förklarar att det handlar om att få barnen att tänka sig in i djurens situation. Ibland får hon dåligt samvete att hon kanske är för hård mot barnen, Isabelle säger detta om när hon läxat upp en pojke som väldigt sällan hälsar på sin kanin som bor på gården:

Men det är ju så vi måste lära barnen. Han såg helt förtvivlad ut... då kände jag att det verkligen högg i mig. Det kanske låter hårt, men de måste ju lära sig, att ha ett samvete och att djuren faktiskt mår dåligt när man inte tar hand om dem, de blir stressade och de förstår att någonting är fel. Djuren förstår faktiskt allt.

Mia säger att det viktigaste hon har att lära ut till barnen är att djuren är kännande varelser och att de därför måste respektera dem. Hon menar att det är häftigt att få se ett barn möta ett djur för första gången, eller att bilda en relation till ett djur efter ett eller flera möten (Figur 5 och 6). Mia berättar:

Eller vi har en tam höna som jag brukar ta fram, hon är helt fantastisk, det är min älskling...hönsen är mina favoriter! Och liksom, gud, kan man klappa en höna? Kan man ha den uppe? Kan man göra det med en get? Ja, det kan man.. om man ger det tid och energi. Så kan man göra det, så är det väldigt många barn som verkligen blir till sig av glädje.

Figur 5. Almviks 4H-gård. En flicka som fått hålla en kanin för första gången.

Figur 6. En höna på Gunnesbo 4H-gård som får plocka frön ur handen på en besökare.

(Foton: Charlotta Strohkirch.)

Dessa inlärningsstrategier innebär att barnen får lära sig att våra handlingar får konsekvenser för djur och människor på olika sätt. De får lära sig att de ingår i ett större sammanhang, om kaninen inte matas kommer den förr eller senare att svälta ihjäl, och som i Mias exempel från tidigare, om buren inte städas är det som om en människa skulle bo inne på sin toalett. Mia förklarar att det är lätt att väcka empati för djuren hos barnen, men att det måste göras på ett så lätt sätt som möjligt för barnet för att det ska kunna tänka sig in i djurens situation. Detta innebär enligt Mia att ofta prata med barnen och ge exempel som med kaninen: "Tänk om du...". Denna strategi använder även ledaren Isabelle under djurmatningen på Gunnesbo 4H-gård (Figur 7). Grisarnas skålar behövde diskas så hon frågade en pojke:

Skulle du vilja äta från den här skålen? Nej, det vill inte grisarna heller för de vill ha rena tallrikar och skålar precis som du och jag.

Figur 7. Barn som får lära sig diska, Gunnesbo 4H-gård. (Foto: Charlotta Strohkirch).

Att barnens handlingar gentemot djuren spelar roll, och att de därför är en del av någonting större i enlighet med Heideggers "Dasein" om att allting hänger ihop, får barnen lära sig genom att göra, genom interaktionen med djur på 4H-gårdarna. Om barnen förstår att djur är kännande varelser, samt lär sig att det finns en slags orsak-verkanrelation, alltså att deras handlingar gentemot djuren spelar roll, så kan en djupare förståelse för innebörden av de egna handlingarna utvecklas. Detta sträcker sig även till andra människor. Eftersom verksamheten är uppbyggd kring att alla samarbetar lär sig barnen vad det innebär att även ha respekt för andra människor. Detta gör att de kan förstå att deras livsvärld hänger ihop med andras, att vad de gör direkt eller indirekt spelar roll för andra (Ingold 2011). Barnen lär sig även om ansvar när de t.ex. förstår att det är viktigt att ge djuren rätt mängd mat, att denna handling är viktig för någon annan än de själva. I ett mer långsiktigt perspektiv skulle detta kunna innebära att det ger förutsättningar för en ekologisk identitet att bildas enligt Thomashows (1995) tes, eftersom detta gör att barnen i en tidig ålder och på ett grundläggande plan lär sig att de ingår i ett större system.

4.3 "Re-embedding" genom praktisk inläring

Ledaren Thea förklarar att 4H-gården kan fungera som en slags alternativ skola för många eftersom det finns personer som inte lär sig lika bra genom den pedagogik som idag finns i den vanliga grundskolan. Hon förklarar:

Vi har ju mottot lära genom att göra och istället för att vi ska stå och babbla om hur det går till eller att de ska läsa om det. Vi visar istället hur man mockar, matar, eller att man måste städa. Det är bättre att vi visar det istället för då lär sig människor det på ett annat sätt.

Enligt flera utsagor i intervjuerna finns en uppfattning som är i enlighet med vad många forskare menar, att moderna människor lever separerade eller med en distans till naturen samt en okunskap om natur och djur (se t.ex. Giddens 1991, Evernden 1987, Tunón och Ekeland 2007, Cole & Stewart 2014, Demello 2012). Dessa uppfattningar fanns bland annat hos ledarna Mia och Isabelle som i sina intervjuer uttrycker att det finns ett behov hos många människor, vuxna och barn, att vara mer i naturen samt bilda relationer till djur vilket märks i deras arbete. Det är många som vet väldigt lite om natur och djur idag, människor vet varken hur man odlar morötter eller mjölkar en ko menar Mia. Isabelle ger uttryck för att hon upplever en separation mellan människa och natur, alltså även på gårdarna, när hon säger:

Det handlar mycket om att leva i samförstånd med naturen, och jag tycker att vi har mycket att lära av historien. Dagens människor alltså, de tycker jag kan lära sig. Tänk hur vi lever idag.....vi är ju liksom separerade! Det är bara att se på de små som var här för första gången idag. En unge som knappt är kontaktbar för att han är inne i ett mobilspel! Fem år gammal!

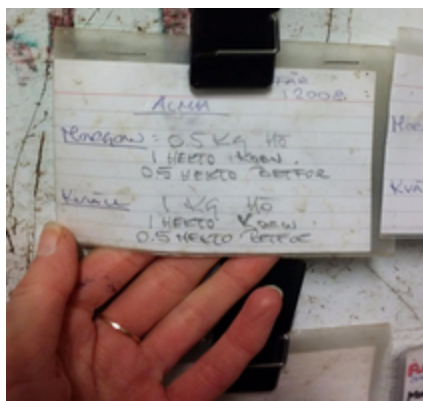
Här är det möjligt att koppla till Everndens (1987) resonemang om att teknologin gjort människor oengagerade i vardagen. Isabelle berättar vidare att hon försökte prata med pojken upprepade gånger om olika saker men att han inte svarade henne eftersom han var för upptagen med mobilspelet.

Att jämföras med ett djur är i västvärlden menar Evernden tabu eftersom djur ofta enligt mångas uppfattning är objekt till skillnad från människan. Detta har inte varit synligt på gårdarna, snarare tvärtom då ledarna ofta under mina besök pratar om djuren som människor. Djuren likställs med människorna och för att lära barnen att respektera djuren och deras egenskaper och behov pratar ledarna ofta om de egenskaper som liknar människors. Djur kan bli rädda, glada, nyfikna och kan få ont osv. Pappan Andreas menar att människor inte längre lever nära djur och att gårdarna därför blir en viktig plats för mötet mellan människa djur, en form av praktisk inläring. Så har det varit för både sonen samt honom själv under tiden de besökt gården. Han säger:

Att få prova vad som händer när man gör olika saker... och prova det oväntade. Att höra kossan råma när man minst anar det! Plötsligt så bara hör man dem, och alla andra djur! Det är oväntat, för vi är inte vana vid att ha djur omkring oss i vardagen längre, som förr i tiden, mer som det kanske ska vara...

Arvid svarar på frågan om de får lära sig om djur och natur i skolan att han inte vet säkert men att han inte tror det. När han får frågan om han får lära sig om djur och natur på 4H-gården säger han "Ja, det är roligare här på 4H än i skolan, med djuren." När Emilia får frågan var det är roligast att lära sig, i skolan eller på 4H-gården svarar hon "Här. För man får vara med djuren här på riktigt, och ta hand om dem." Mamman som intervjuats anser också att praktisk inläring är någonting positivt, enligt henne är praktisk inläring mer stimulerande än datorer som barnen idag får lära sig av i skolan. Enligt henne sker den praktiska inläringen mer "på riktigt" eftersom barnen får göra saker i praktiken, vilket gör att barnen lär sig på ett bättre sätt. På Gunnesbo 4H-gård finns ett foderrum med många tunnor, dessa innehåller foder till djuren. På tunnorna står dels fodrets benämning samt till vilken typ av djurart fodret är. På tunnorna sitter även foton på vilken typ av djur maten är till. Enligt Ferlin (2015) som forskat om *biologisk alfabetism* hos barn, sker barns inläring inte på bäst sätt genom att läsa in kunskap vilket innebär att dessa bilder skulle kunna vara

bra ur en pedagogisk synvinkel. Dessutom är många barn på gården små och inte har lärt sig läsa än, de kan då med hjälp av bilderna ändå delta i utfodring av djuren och mäta upp foder. På Almviks 4H-gård finns istället lappar med anvisningar om hur mycket foder, samt vilken typ av foder varje djur behöver per dag, morgon och kväll (Figur 8 och 9). Barnen får välja en lapp under samlingen och har då ansvaret att sköta den utfodring som står beskriven.

Figur 8. Foderanvisningar för ett av djuren, fåret Alma, på Almviks 4H-gård. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

Figur 9. En del av foderrummet på Almviks 4H-gård. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

För att lära barnen om naturliga processer när det kommer till djur använder sig 4H:s ledare mycket av att prata om djurens behov och hur de lever. De förklarar olika saker om djuren för barnen, ofta sådant som har med naturliga processer att göra. Detta kan t.ex. innebära vad konsekvenserna blir om vi människor slutar ta hand om djuren, att de faktiskt kan dö om vi glömmer ge dem mat eller vatten. Mia förklarar:

Då sa jag liksom att: Tänk om du fick bo på din toalett. Du skulle äta, sova där och gå på toaletten såklart, och du kunde inte spola i toaletten. Det är ungefär så som kaninen har det om ni inte gör rent där. Man får hitta sätt att förklara för dem, ibland räcker det inte att säga att men du vet att kaninen måste ha mat och nytt vatten och den ska ha rent.

Mia vill få barnen att tänka sig in i djurens situation och här skulle man kunna säga att en viss likställning mellan människa och djur äger rum. Det framställs inte tabu att djur liknar människor eller människor djur, utan istället som någonting naturligt. Enligt Naess (1981) kan en gemenskap mellan människa och djur återskapas vid en identifikation, då försvinner nämligen den alienation människan gjort från djuren. Barnen på 4H-gårdarna får lära känna djuren som individer, med namn och olika personligheter och får möjlighet att bilda relationer till dem. Jaget vidgas i sådana situationer enligt Naess, vilket är svårt att observera direkt i mötena mellan människor och djur på gårdarna men eftersom djuren i denna undersökning verkar göra stort intryck på barnen kan man förutsätta att dessa möten är någonting de fortsätter reflektera över efter att de varit på gården, vilket då alltså även hjälper till att vidga deras kunskap och känsla om jaget.

Vidare tror Mia att barnen lär sig genom att "göra rätt" och att det kan förstärkas genom att de får bekräftelse, alltså att de får höra att de gjort rätt gentemot djuren, samt att de mår bra tack vare deras handlingar. På Gunnesbo 4H-gård frågar två flickor en ledare om getterna inte fryser ute i kylan. Ledaren svarar att de har rätt, det är dags att hämta in getterna, de kommer att börja frysa snart och de är hungriga. Här går det också att se att sådant som tillhör koncepten respekt och empati gentemot djur lärs ut av 4H, vilket har diskuterats mer ingående tidigare i detta avsnitt. Eftersom inläringen är uppbyggd kring att alla hjälps åt med olika uppgifter, får barnen lära sig vad samarbete innebär samt öva på det vilket även gör att det går att säga att respekt gentemot människor lärs ut (Figur 10 och 11).

Figur 10. Besökare som lyssnar på en ledare på Almviks 4H-gård.

Figur 11. Samarbete mellan flera barn på Almviks 4H-gård.

(Foton: Charlotta Strohkirch.)

I enlighet med det Tuan (1978) skriver ger barnen uttryck för att de behöver vuxna eller andra personers hjälp med olika uppgifter och att förstå olika saker på gårdarna. Det handlar ofta om praktiska saker som att bära tungt eller dimensionera rätt mängd foder. Ett exempel på detta är en observation från Almviks 4H-gård där två yngre barn ville väga upp hö till getterna, men inte förstod hur vågen fungerade. Ingen ledare kom förbi under tiden de stod och provade vågen, så de frågade till slut en pojke som gick förbi, han var lite äldre och kunde hjälpa dem. I många av fallen handlar det dock om hjälp ifråga hur barnen ska gå tillväga när de närmar sig ett djur. Ledarna och de äldre mer erfarna barnen, samt föräldrarna som är med visar de som är yngre och mer osäkra hur de ska göra på rätt sätt när de närmar sig djuren. Andreas uppmanar vid ett flertal tillfällen sonen Lukas att vara försiktig när favoritdjuret katten kommer förbi. Han säger åt honom att vara försiktig och fråga först, innan han klappar. Andreas säger:

Det är viktigt, att inte springa efter dem. Det måste de ju lära sig, att ha respekt för djuren. Det gäller ju kompisar också. Man måste fråga sina kompisar innan man kramar dem, eller hur?

På gårdarna får barnen inte bara erfarenheter, de lär sig genom erfarenheterna de gör. Enligt Moon (2004) handlar praktisk inläring om direkta upplevelser, det är när en person reflekterar över dessa upplevelser som de lär sig någonting utav det. Barnen på 4H får lära sig att de får göra fel, bara de anstränger sig när de försöker utföra uppgifter samt strävar efter att lära sig, alltså göra rätt nästa gång även om det blir fel. Ledaren Thea på Almviks 4H berättar:

Och här får de lov att göra fel. Det gör ingenting om de nu har en massa skit i skottkärran, om de tappar det är det ju bara att plocka upp det. De är nog vana vid att få mycket skäll hemma, men här får de lov att göra fel bara de inte gör samma fel gång på gång.

Detta, att barnen tillåts prova även om de råkar göra fel, leder till möjligheter för att just en sådan reflektion ska kunna ske. Om barnen då gör någonting rätt och får höra det och sedan reflekterar över det, vet de precis hur de ska göra nästa gång. Gör de istället någonting på fel sätt och får det förklarat för sig på ett lugnt sätt kan de också reflektera över sin handling och då få förutsättning att göra rätt och alltså inte begå samma misstag igen.

När det kommer till att lära ut naturliga processer i fråga om naturen använder sig gårdarna av odling för att lära barnen sådant som exempelvis hur en planta växer, varför man planterar, varför man måste vattna växterna osv. Gunnesbo 4H-gård har ett flertal odlingslådor på gårdsplanen som barnen har fått måla i olika färger och mönster (Figur 12). De används inte vid tiden för besöket eftersom det är vinter. De flesta av deltagarna i denna undersökning som har tillgång till en trädgård har hemmaodling i form av bland annat trädgårdsland med potatis, morötter etc. eller äppelträd, det är bara en som svarar att de har trädgård men inte odlar. De flesta som tillfrågats har dock ingen trädgård och sysslar därför inte med odling. Mia säger:

Vi har haft en del odlingsprojekt. Jag hoppas att vi ska ha någonting nästa år, jag ska trycka på styrelsen. Det är roligt för barnen, så är det roligt att det är lite grönt. Det räcker liksom med odlingslådorna vi har där ute, förra året fick vi en massa spenat! Och en hel del potatis och morötter, bara på de få, och vi skulle kunna göra fler sådana.

Djurhållning och odling på en gård går oftast hand i hand eftersom det är smidigare ekonomiskt. Att fodret odlas nära djuren innebär dessutom att det inte behöver transporteras. Detta är man medveten om på Gunnesbo 4H-gård vilket framgår i intervjun med Mia, trots att gården äger frodig mark odlas det ingenting. Mia förklarar:

För sådant vill man ju också ha på en gård...odling. De flesta som har djur som en verksamhet har också odling, de odlar sitt eget foder. Det blir för dyrt för att köpa in allting, så det hör också ihop.

Genom att barnen på 4H-gårdarna får lära sig genom att göra märker de att vad de gör spelar roll, det kan handla om allt från en potatis som de sätter och efter en tid kan skörda till att mata grisen. När barnet satt potatisen får handlingen mening vid skörden när barnet ser att det vuxit fler potatisar, dessutom ger det kunskap om den naturliga process det innebär för en potatis att sättas, växa upp till en planta osv.

Figur 12. Några av odlingslådorna på Gunnesbo 4H-gård som står tomma för vintern vilket innebär att de inte användes vid tidpunkten för undersökningen. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

Alla delar av Kolb:s (1984) modell av praktisk inlärning går att se på 4H-gårdarna. Aktiva experiment är vad barnen får göra på gårdarna då de får möta och ta hand om djuren, konkreta upplevelser är sådant de känner, till exempel lukten i stallet eller hur ett fårs nos känns i handen. Reflekterande observation sker efter att barnen fått prova någonting nytt, detta verkar ofta ske med äldre eller vuxna personers hjälp på gårdarna, speciellt när det kommer till möten med djur som är främmande för barnen. Under djurmatningen med Isabelle visade hon t.ex. barnen att det går att mata hönor ur handen. När barnen fick prova var en 3-årig pojke förundrad och sa "Oj, titta, den äter ur min hand och det gör inte ont!" Den sista delen är abstrakt föreställning, vilket innebär de tankar eller reflektioner som uppstår under eller efter upplevelserna på gården. Kolb menar att vi lär oss och utvecklas genom interaktion med andra.

Det är människor, ledare, ungdomar och föräldrar som lär ut kunskaperna om djuren på gårdarna. Därför skulle man kunna se det som att barnen lär sig kunskaper enbart genom interaktionen med andra människor. Eftersom djuren ofta utgör den ena parten i interaktionerna på 4H-gårdarna lär sig barnen med största sannolikhet ofta även genom, och med hjälp av djuren. Många personer som intervjuats för denna undersökning anser att 4H:s praktiska inlärningsstil har passat dem, eller gett dem någonting. Stina berättar att hon alltid föredragit praktiskt arbete framför teoretiskt eftersom det passar henne bättre, det gör det roligare att lära sig. Hon tror att detta framförallt gäller när det kommer till att lära sig om djur och natur och att det är viktigt att få se, känna, göra och prova. Andreas tror att praktisk inläring är ett bra sätt för både barn och vuxna att lära sig nya saker. Han säger:

Jag tror att det är positivt, mycket positivt för både barn och vuxna. Det blir mer tredimensionellt när de får göra själva, se och känna, klappa. Jag jobbar ju inom mediebranschen och är väldigt trött på det tvådimensionella. Så det tror jag är jättebra, det interaktiva alltså!

Att den praktiska inlärningsstilen är så utpräglad på gårdarna samt uppskattad av de som intervjuats går även att koppla till vad Tunón och Ekeland (2007) framhåller om att inläring som sker på plats är mer givande. I enlighet med vad författarna menar verkar det som att en mer traditionell, praktisk inläring samt interaktionen med omgivningen den medför gör inläringen roligare, och därför även lättare än sådana inlärningsätt som personerna i undersökningen tidigare erfarit som inneburit mycket läsande p.g.a. att det är vedertaget att läsa sig till kunskap i t.ex. grundskolan idag.

4.4 Platsen - samt djurens betydelse för återknytandet människa-natur

4H-gårdarna utgör en plats där alla kan få känna sig delaktiga i någonting, där barnen känner att deras handlingar spelar roll. Arvid på Gunnesbo 4H-gård svarar på frågan om vad han tycker är roligast att göra på gården: "Att klappa djuren. Och mata djuren, det är viktigt." Ett annat exempel som visar detta är en femårig flicka på Almviks 4H-gård som vid sitt besök får hålla och bära en kanin för första gången, från uteburen in till stallet. Hon gick med försiktiga steg och log. När jag frågade henne hur det kändes svarade hon "Den är mjuk. Ser du! Jag får bära den och ta hand om den!"

4H-gårdarna skulle även kunna ses som en plats för djuren i och med att de så långt det går skonas från slakt till skillnad från djur i industrierna. Enligt Naess (1981) djupekologi har varje art sin egen rätt att leva och utvecklas, vilket är precis vad djuren på 4H:s gårdar får göra. Djuren som hålls på gårdarna är av svenska lantraser och de finns på gården dels för att bevara rasen och för människornas skull men främst för sin egen berättar Isabelle i sin intervju. Eftersom djur (förutom sällskapsdjur) oftast hålls i syftet att få någon slags ekonomisk vinst i dagens samhälle, och döda djur används i utbildningssyfte på andra håll, även levande djur som hålls för slakt på skolor (Cole & Stewart 2014), är detta relevant att nämna. Barnen på gårdarna får nämligen lära känna djuren på ett sätt som är svårt på andra platser idag, på grund av samhällets uppbyggnad.

På gårdarna får barnen lära känna djuren som varelser som lever på gården tillsammans med andra djur, och blir omhändertagna av människor. Alla djur har ett namn, och de nämns också vid sina namn på båda gårdarna. Djuren på 4H-gårdarna kan därför sägas ha en individstatus. Detta märks på många olika sätt, när Thea på Almviks 4H-gård samlar barnen innan djurmatningen är det första hon berättar för barnen att grishagen står tom för att den byggs om och att de inte behöver vara oroliga, grisarna mår bra och kommer tillbaka. Kon Milda är ledsen för att hennes kalv har fått lämna henne idag, det är därför hon står och råmar i stallet, hon gråter förklarar ledaren. Eftersom 4H-gårdars djur inte är uppfödda i syfte att slaktas eller finns till för människor mer än för umgänge och djurens likheter till människor ges större tyngd än skillnaderna, behandlas djuren väl enligt vad djuretiker menar enligt Falkengren (2005). De får leva "för sin egen skull" till skillnad från de flesta andra djur idag (Figur 13 och 14).

Barnen får lära sig om djuren genom direkta möten och genom att umgås med dem. Detta innebär att barnen får möjlighet att bilda relationer till djur vilket de kanske inte fått göra tidigare på grund av olika anledningar, till exempel att någon i hemmet är allergisk. 4H-gårdarna är dels en plats där intresset för djur kan väckas men också en plats där personer som har samma intresse kan träffa varandra och bilda relationer till djuren och varandra. Det är dessutom en plats som lär ut historia i många avseenden då djuren på gårdarna är av gamla svenska lantraser och lever på ungefär samma sätt som de alltid gjort när människor hållit dem. För hundra år sedan, vilket inte är särskilt länge sedan sett till människans historia, bodde en majoritet av befolkningen på gårdar ute på landsbygden. Därför skulle man kunna se det som att 4H-gårdarna återknyter till äldre levnadssätt, som ofta även är mer naturnära. Thea förklarar:

Ibland är vi med djuren och ibland odlar vi. Ibland bakar vi, lagar mat, syltar och saftar. Vi försöker hålla kvar den här gamla.. att till exempel karda ull. Vi försöker göra lite mer som man gjorde förr.

Barnen får alltså lära sig om äldre levnadssätt, eftersom dessa varit mer naturnära skulle det kunna ses som att denna kunskap återskapar någon slags närhet till naturen för barnen. Djuren lever domesticerade på gårdarna på samma sätt som djur gjorde för 100 år sedan, alltså mer i naturen och närmre människor, till skillnad från djur i moderna industrier idag. Det går dock fortfarande att se en skillnad mellan 4H-gårdars djurhållning och traditionell djurhållning eftersom djuren förr i tiden likt djur i moderna industrier hållits för människors levebröd samt ekonomiska intressen. 4H:s djurhållning skulle därför kunna betraktas som en utveckling av den traditionella djurhållningen. Här är det möjligt att anknyta till Tunón och Ekelands (2007) resonemang om vikten av lokal och traditionell kunskap. Exemplet som tagits upp visar tydligt att 4H-gårdarna överför både lokal kunskap om både de ekologiska förhållandena på gården, samt traditionell kunskap om t.ex. hur en ko ska mjölkas eller hur det går till när ull ska kardas.

Figur 13. Tillgivet får på Gunnesbo 4H-gård.

(Foton: Charlotta Strohkirch).

Figur 14. Geten Gertrud som står ute i hagen på Almviks 4H-gård.

Vissa personer har ett annat ursprung och vet därför väldigt lite om natur eller djur i Sverige, även av denna anledning skulle 4H-gårdar kunna vara en bra plats för vuxna att lära sig samt bekanta sig med djuren. Mia berättar:

Som kaniner är ju liksom i vissa länder är ju...det är ingen som håller dem som husdjur...Ja, de är mat och lite skadedjur nästan. Men det är ganska häftigt för när de då ser att det kan bli jätteroliga sällskapsdjur!

Här behöver det alltså inte föreligga en ignorans eller avsaknad av intresse för djur på grund av den västerländska separationen från djur (se bl.a. Cole & Stewart 2014, Serpell 1996, Naess 1981, Demello 2012), utan det är andra omständigheter som lett till att dessa personer inte besitter sådana kunskaper. Istället besitter de förmodligen kunskap knuten till det område de själva kommer ifrån och måste därför lära sig på nytt.

Enligt Louvs (2011) begrepp *“nature deficit disorder”* och *“nature principle”* är människan beroende av naturen och riskerar psykiska, fysiska och sociala men om de vistas för lite i naturen och med djur. Detta borde betyda att vistelse i naturen samt att bilda relationer med djur, det många har brist av, skulle kunna vara botemedlet till vissa personers problem. Thea menar att personer har sociala problem kan få hjälp att öppna sig med hjälp av djuren och menar att detta gäller både vuxna och barn. Hon säger:

Djuren gör väldigt mycket, de hjälper till väldigt mycket. Vi har ju medlemmar och grupper som kanske har någon form av handikapp av olika slag. Dels de som sitter i rullstol, sedan finns det barn som har diagnoser av olika slag som kanske inte funkar så bra i skolorna. Eller har lite problem, men som funkar mycket bättre här när djuren hjälper till som lärare.

Mia berättar om en blyg pojke vars utveckling hon följt under tre år. Hon berättar att han tidigare gått i specialskolan eftersom han mått dåligt. Han ville inte prata förutom genom sin mamma, men genom att vara på gården har han utvecklats och börjat prata på egen hand.

Mia säger: "Och nu har han börjat gymnasiet... och går vanligt gymnasium! Från att bara ha gått några timmar i skolan i veckan..." Hon menar att pojkens utveckling skett tack vare umgänget med djuren. Även om han inte initialt blivit sjuk på grund av att ha haft för lite kontakt med naturen blev han friskare och kunde börja prata som alla andra och därför leva ett mer normalt liv än tidigare tack vare att han först vågade prata med samt bilda relationer till djur, för att i nästa steg våga prata med andra människor. Detta visar att djur och natur alltså i vissa fall kan, som i föreliggande, kan användas som terapi för människor som lider av olika psykiska eller sociala problem (se Louv 2008, 2011 och Serpell 1976).

En av ledarna på Gunnesbo, Isabelle, har i och med sitt arbete på gården upptäckt att hon kan kommunicera med djuren, hon är helt säker på att hon förstår dem, och de henne. Att djur kan användas som ersättare till människor enligt Serpells (1976) resonemang verkar alltså stämma i hennes fall. I och med att hon vidgat sina nya relationer till att även innehålla djur menar hon att hon är mycket gladare. Isabelle beskriver det på följande sätt:

Livet innehåller många fler nyanser nu när jag jobbar här, jag har så många vänner! Det ger mig verkligen någonting att natta grisarna innan jag åker hem. Jag älskar dem!

Barnen i undersökningen reagerade ibland starkt vid mötena med djuren, lite beroende på hur stor vana de hade för djuret. De olika reaktionerna skilde sig därför mycket, en del barn på gården var lite äldre och visste därför sedan tidigare hur de skulle gå till väga när de skulle leda en häst, medan andra barn som var på gården fick mata en häst, eller sitta på en för första gången (Figur 15 och 16). En 4-årig flicka på Gunnesbo 4H-gård som deltagit i ponnyridningen hade fått rida för första gången. När hon hade kommit ner från hästen ropade hon: "Igen, igen, igen! Jag har ridit, jag har suttit där!"

Ponnyridning med hjälp av äldre personer - till vänster på Gunnesbo 4H-gård och till höger på Almviks 4H-gård. (Foton: Charlotta Strohkirch.)

Andra barn var lite nervösa i början med djur som var nya för dem. Vad alla verkar ha gemensamt är intresset för djur och i och med det också en vilja att lära sig mer om dem. Wilsons (1984) exempel med ormar är svårt att applicera på gårdarna i undersökningen eftersom de enbart håller traditionella svenska gårdsdjur, inga som normalt sett ses som skrämmande. Det verkade dock finnas en del djur som både barnen och föräldrarna som var med hade mindre vana vid. Inne i hönsstallet under djurmatningen blev två barn och en mamma lite rädda när två hönor började flaxa med vingarna och flög runt lite, det låter en del. Ledaren som var med sa att de inte behövde vara rädda och tog upp en höna som hon räckte till barnen och mamman så de kunde klappa den. I allmänhet verkar ingen rädd för djuren, barnen betar sig i det stora hela lugnt och försiktigt med djuren. Det springs dock en hel del i stallet och ledarna måste säga till en eller flera gånger under mina besök. I de direkta möten mellan barn och djur som jag bevittnat i denna undersökning är försiktighet ett bra ord för att summera barnens beteende, vilket dels verkar grunda sig i barnens oerfarenhet med djur som gör att de blir osäkra på vad de ska göra i vissa situationer. Vuxna talar ofta om för dem att de måste vara lugna och försiktiga, vilket de till stor del verkar lyssna på. Ibland märks det dock att barnen betar sig lugnt just för att de redan har en vana vid djuret, de vet att djuren behöver behandlas på ett visst sätt och gör det därför. Detta skulle även kunna ha att göra med den lugnande effekt djur har bevisats ha på människor (Serpell 1976).

4.5 Att väcka intresse

Barnen som observerats i undersökningen ger i allmänhet uttryck för att ha ett stort intresse för djuren på gården, djuren är i fokus på gårdarna vilket som nämnt tidigare går att anknyta till *biophiliahypotesen*. Personerna som varit med i denna undersökning delar ett intresse för djur vilket har uppkommit på olika sätt, och vid olika tillfällen för alla. Platsen verkar ha en betydelse i sammanhanget då många nämner ett möte med ett eller flera djur som startskottet för ett växande intresse. För Stina som har tidigare erfarenheter av en 4H-gård var gården en plats hon sökte sig till på grund av sitt intresse för djur, hon berättar att familjen hade många husdjur under hennes uppväxt. Hon förklarar:

Jag tror snarare att jag sökte mig till 4H för att jag hade ett intresse sedan innan. Jag har liksom alltid älskat djur och har alltid haft djur runtomkring mig. Jag tror att jag mer aktivt sökte mig till 4H för att jag tyckte om djur.

För Felix som också har tidigare erfarenheter av en 4H-gård var det annorlunda, hans pappa är allergisk mot pälsdjur och eftersom hans uppväxt tog plats i en förort till Stockholm hade han inte mycket kontakt med djur innan han fick åka på läger i en vecka på en 4H-gård. Han säger:

Jag tror att det var under det lägret som jag liksom fick upp ögonen för djur, eller vad man ska säga. För det var efteråt jag började tjata på mina föräldrar om att få mitt första husdjur. Och sedan hände det bara så att vi kunde hjälpa en kanin några veckor senare.

Intresset för djur väcktes alltså när han var liten och sedan dess har det bara vuxit sig starkare, han berättar: "(...) Och ju fler relationer till djur som jag haft och... ju mer kunskap jag fått om respektive djur har ju... intresset blivit större och större".

Emilia som är 10 år är uppvuxen i Malmö och familjen har aldrig haft husdjur. Hennes intresse för djur väcktes likt Felix när hon kom till en 4H-gård, nämligen Almviks 4H-gård i somras. Hon berättar att hon deltog i ett sommarläger och efteråt bestämde hon sig tillsammans med en kompis att de skulle bli medlemmar. Sedan dess har hon besökt gården varje vecka och nu är hon väldigt intresserad av hästar, men även av de andra djuren. Ledaren Mia hade likt Stina redan ett starkt intresse för djur sedan tidigare vilket gjorde att hon trivdes på Gunnesbo 4H-gård från start. Hennes intresse för barn har blivit större under tiden hon varit på gården, hon berättar att det egentligen kändes som fel arbetsplats:

För jag gillar ju mest djur. Jag har gått ifrån att vara, jamen djuren är viktigast, jag får lära mig att hantera barnen... till att nu tycker jag att barnen är roliga. Jag har egna djur, de och djuren på gården är mina älsklings, mina barn.. jag kommer aldrig skaffa egna barn. Men de här barnen, de är lite mina. Jag tycker att de är jätteroliga att jobba med.

Andreas berättar att han är allergisk mot pälsdjur och att de därför inte kan ha några husdjur. Han tycker att det är viktigt att Lukas får lära känna djur och har därför börjat besöka gården regelbundet. Han förklarar varför han anser att besöken på gården är viktiga:

Det är ju bra, att träna på den empatiska förmågan så mycket som möjligt. Jag tycker nog att han har ett större djurintresse nu, men han är ju lite äldre nu också så det kan ju ha att göra med att det växt fram nu. Sedan är det väl jag som ibland tjarar att vi ska åka till djuren, klappa på kossorna och getterna.

Syftet med besöken på gården är alltså främst att barnet ska få se och lära känna djuren, men Andreas menar att även han får ut mycket av besöken. Hans eget intresse för djur har vuxit, han säger att han tycker att det är både roligt att få träffa djuren och intressant att samtidigt lära sig mer om dem tillsammans med sitt barn. Besöken på gården sker nu därför även för hans egen skull i större utsträckning än tidigare.

I dessa direkta möten med djur (Figur 17), eller efter en tids bearbetning, verkar djuren bli någonting både barn och vuxna bryr sig om. Detta innebär alltså att djuren hamnar under människors omsorgsfält. Omsorgsfältet vidgas i och med att man bryr sig om andra, vilket leder till att människors jag får möjlighet att vidgas. Enligt djupekologin (Naess 1981) innebär detta vidare att det finns ett ännu större utrymme för relationer, ännu mer att bry sig om. Felix, som menar att hans djurintresse tog fart i och med en vistelse på en 4H-gård är intressant att diskutera i förhållande till detta, först fick han lära känna de djur som fanns på gården vilket gjorde att han blev mer intresserad av djur än tidigare. Felix berättelse illustrerar fenomenet omsorgsfält mycket väl eftersom den utgör ett exempel på en person som vidgat sitt jag under en tidsperiod. Från att vara barn och inte särskilt intresserad av djur till att först tycka om kaniner, och skaffa en kanin, till att senare bli mer och mer intresserad av alla djurarter som finns.

Figur 17. Ett direkt möte mellan människa och djur på Almviks 4H-gård. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

Omsorgsfältet är någonting som vidgas med tiden, i takt med att relationer inleds växer också intressena, och därav omsorgsfältet ytterligare. En vidare fråga blir här därför om vistelsen på en 4H-gård genom umgänget med djuren ytterligare kan vidga människors omsorgsfält (Figur 18). Felix svarar på frågan om han fått ett större intresse för naturen i och med sin vistelse på 4H-gården. Han svarar:

Alltså det är ofrånkomligt att man hamnar i en mer naturlig miljö när man umgås med eller tar hand om djur. Och om man befinner sig i en sådan miljö som på en gård där det finns djur så är man ju naturligtvis mycket mer mitt i naturen än när man sitter i sitt rum i sin lilla lägenhet, i sitt hus liksom... någonstans. I en stad eller förort eller vad som helst... människor har ingen riktig kontakt med naturen idag. Jag blev mer intresserad av naturen på gården... Eftersom djuren gör att vi är mer i naturen, tror jag.

Vad Felix säger tyder på att hans intresse för djur som först visade sig genom vistelsen på en 4H-gård även gjort honom mer intresserad av naturen, åtminstone den direkta naturen runt gården där djuren rör sig vilket bekräftar Naess (1981) tes.

Figur 18. En varningslapp som sitter vid grisarna på Gunnesbo 4H-gård. (Foto: Charlotta Strohkirch.)

Om ett intresse kan väckas för djur, andra människor samt naturen bör även respekt och empati kunna väckas för vad som faller under dessa områden. Då kanske människan kan lära sig att det vore fördelaktigt att gå tillbaka till att leva mer som vi gjort förut. Detta hade inneburit att sluta använda naturen på det sätt som sker på många håll idag som innebär en så effektiv resursutvinning som möjligt som enbart fokuserar på ekonomiska motiv (se bl.a. Naess 1981, Falkengren 2005, Serpell 1996). Detta skulle hjälpa till att återföra människan närmare djuren och även naturen. Intresset för naturen kan tänkas hänga samman med miljömedvetenhet, då någon som tycker om naturen inte gärna ser den utarmas och slutligen förstöras.

5 Avslutande diskussion

Denna undersökning har utförts genom deltagande observationer och intervjuer på två 4H-gårdar i Sverige med de människor som befunnit sig på gårdarna, därtill har två personer med tidigare erfarenheter av andra gårdar intervjuats. Detta innebär att undersökningens resultat inte kan sägas vara representativt för de sammanlagt 37 4H-gårdar som finns i Sverige idag. Resultaten kan istället tolkas som exempel på fall från 4H-gårdarna i denna undersökning där jag ansett att det funnits tendenser till re-embedding, t.ex. i de möten som observerats mellan människor och djur eller i 4H:s pedagogik. Dessa exempel utgörs alltså av specifika fall, med specifika exempel ur både fältanteckningarna som gjordes under mina deltagande observationer samt citat från intervjupersonerna. Eftersom alla 4H-gårdar har samma riktlinjer, t.ex. att de håller gamla svenska lantraser, lär ut respekt och empati gentemot djuren, arbetar med praktisk inläring osv. kan man dock tänka sig att fler 4H-gårdars verksamhet liknar de som studerats i denna undersökning.

Syftet med denna uppsats har varit att studera betydelsen av kontaktytor mellan människa och natur. Dessa kontaktytor har i undersökningen utgjorts av 4H-gårdar. Den inom ramen för denna uppsats genomförda undersökning har visat att 4H-gårdar har en avgörande betydelse när det kommer till möten mellan människor och djur. Det finns skillnader mellan olika personer i undersökningen, en del personer hade redan vid sitt första besök på en 4H-gård ett intresse för samt en vana med djur eftersom de umgåtts med djur tidigare. Andra personers intresse har väckts i och med det första besöket eller längre vistelser på en 4H-gård. 4H-gården blir en betydelsefull plats för personer vars intresse för djur väcks på gården, inte bara för att ett nytt intresse har upptäckts utan även därför att en persons intressen verkar fortsätta vidgas som i Felix fall, vars djurintresse tog fart när han var på ett 4H-läger. En del personer ger uttryck för att vara separerade från djuren då de inte verkar veta särskilt mycket om dem som i exemplet med hönan. Eftersom personer med erfarenhet av djur, ofta ledarna, undervisar de besökare som inte besitter någon kunskap i olika saker som i fallet när det visades att de inte behöver vara rädda för en höna som flyger, går det att utläsa att en form av re-embedding föreligger. Både barn och vuxna får lära sig traditionella kunskaper som hör till djuren och deras behov på gårdarna, sådant som förr i tiden föll under allmän kunskap men som idag verkar vara vanligt att inte veta mycket om. För pojken som ledaren Mia berättar om har gården varit en mycket viktig plats. Djuren har gjort att han vågar prata på egen hand vilket han inte gjorde tidigare vilket visar att kontakten med natur och djur kan hjälpa människor med vissa psykiska eller sociala problem.

Gården är även en betydelsefull plats för de som redan har varit intresserade av djur tidigare, eftersom gården är en plats där de kan få tillgodose sina intressen genom att träffa, ta hand om, umgås med djuren, samt lära sig mer om dem. Dessutom träffas personer i olika åldrar då allmänheten är välkommen, samt barnen får ta med sig föräldrar etc., som samarbetar för samma mål, att ta hand om djuren. Detta innebär att alla kan känna att deras handlingar är viktiga samt att de är delaktiga på gårdarna. Några deltagare i undersökningen, bland annat Andreas nämner allergi som anledning till att familjen inte haft några husdjur eller haft mycket kontakt med djur. Gårdarna blir därför även av den anledningen betydelsefulla platser för att återknyta kontakten mellan människa och djur, personer som inte kan umgås med djur på vardaglig basis utan enbart korta stunder får möjligheten att göra detta på 4H-gårdarna. Vidare går det att se att verksamheten på gårdarna kring djuren vilket märks i och med att djuren är i fokus i de olika aktiviteterna som äger rum. Att inte mer utrymme ges för exempelvis utomhusvistelse eller odling beror inte enbart på att undersökningen utfördes under hösten och vintern. Enligt utsagor i intervjuerna är det djuren, och sådant som rör djuren som är centralt även under årstider då det är varmare utomhus. På Gunnesbo 4H-gård finns ett flertal odlingslådor som varit mycket uppskattade av barnen. Trots detta är djuren vad som bäst lyckas fånga barnens intresse även när det är möjligt att odla på gården enligt Mia. Detta har förmodligen att göra med att ett djur ger direkt respons, de går att kommunicera med och går därför att få en annan kontakt med än vad som är möjligt med växter. Den re-embedding som går att säga äger rum på gårdarna vid tiden för denna undersökning sker alltså främst genom att kontakter mellan människor och djur etableras.

Att djuren är i fokus innebär även att gårdarna försökt göra det så bra som möjligt för dem, gårdarna är lite som en fristad för dem eftersom de får leva "för sin egen skull" och inte för att gynna någons ekonomiska intressen. Detta får även barnen på gårdarna lära sig när de kommer dit och får bilda relationer till djur, de lär känna dem som individer eftersom 4H-gårdarna framställer dem på detta sätt. Detta anser jag vara mycket värdefullt eftersom det inte finns många liknande platser i Sverige, där domesticerade djur får leva "naturligt", alltså få vara så mycket i naturen som de får på 4H-gårdar. Detta, samt att människor måste hjälpa djuren att tillgodose djurens behov lär sig barnen på gårdarna. Vidare innebär detta att barnen lär sig om vad respekt, och empati för djuren innebär vilket båda gårdar verkar sträva aktivt efter i sitt arbete. Den praktiska inlärning som är 4H:s motto gick också att se på båda 4H-gårdarna. Att utföra nya sysslor utgör barnens lärande, de får prova sig fram genom att närma sig djur, klappa, bära, väga hö och prata. Detta sker med en viss vägledning från personer som är äldre, både ledare, föräldrar eller äldre barn. De som intervjuats i denna undersökning är positivt inställda till denna praktiska inlärningsstil, Stina menar till exempel att hon lär sig bäst på det sättet. Barnen lär sig dessutom att de får göra fel vilket ger utrymme för kreativitet och att de kan våga prova nya strategier när de ska angripa ett problem. På detta sätt kombinerat med att ledarna pratar med dem får barnen även lära sig om att ta ansvar, och att deras handlingar har en påverkan på andra runtomkring dem. Bekantskapen med djur verkar även till viss del kunna få människor att återupptäcka värden i naturen, enligt Felix som intervjuats blev han mer intresserad av naturen i och med sin vistelse på ett 4H-läger.

Den re-embedding som sker på 4H-gårdar, som främst går att se i mötena mellan människor och djur, är mycket betydelsefull. Den är betydelsefull dels för de inblandade individerna, men den skulle vidare också kunna sägas vara betydelsefull ur en samhälls synvinkel.

Det bör därför bedrivas vidare forskning om 4H-gårdar och liknande platser, för att kunna utläsa vilken typ av aktiviteter och vilka inlärningsstilar det är som bidrar till en process av re-embedding. Resultaten från denna forskning skulle t.ex. kunna användas i utformningen av läroplaner för bland annat förskolor och grundskolor. Om personer som vistas på en 4H-gård lär sig värderingar som innebär att intressera sig för djur samt sådant som att besitta en viss respekt och empati för dem, är det mycket möjligt att dessa personers intresse i framtiden utökas till att även innefatta naturen. "Att bry sig om" verkar nämligen ske som en process, ju mer människor lär sig om ett djur desto mer bryr de sig om djuret, och desto större är chansen att denna människa senare intresserar sig för en annan djurart, och bryr sig om den, och så vidare. Den återetablerade kontakten med, relationen till samt kunskapen om djur i dagens samhälle, som i denna undersökning visats att 4H-gårdarna medför för både barn och vuxna kan förhoppningsvis även öka intresset för samt kunskapen om lokala och traditionella kunskaper om djur och ekosystem. Det kan även ge människor en förståelse för djuret som subjekt, samt empati för djuren och deras välmående och lidande. Detta är sådant som enligt flera forskare som denna studie bygger på (bl.a. Giddens, Naess, Wilson, Louv, Kahn, Tuan, Serpell samt Falkengren) gått förlorat i och med utvecklingen av det moderna samhället, där den långtgående separationen mellan människa och natur kan sägas ligga bakom det industriella dödandet av tuppkycklingar eller grisar som p.g.a. trängseln i sin box får liggsår m.m.. Detta är förhoppningsvis sådant som kan förändras om människor kommer till platser som skapar förutsättningar för re-embedding.

6. Litteratur och material

6.1 Litteratur

Aspers, Patrik. 2011. *Etnografiska metoder: Att förstå och förklara samtiden*. 2. uppl. Malmö: Liber.

DeMello, Margo. 2012. *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies*. New York: Columbia University Press.

Dewalt, Kathleen M. & DeWalt, Billie R. 2011. *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*. 2. uppl. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.

Eibl-Eibesfeldt, Irenäus. 1976. *Den programmerade människan*. Stockholm: Natur och kultur.

Evernden, Neil. 1987. *Främling i naturen*. Göteborg : Pomona.

Fangen, Katrine. 2005. *Deltagande observation*. Malmö: Liber ekonomi.

Giddens, Anthony. 1991. *The Consequences of Modernity*. Padstow, Cornwall: T.J. Press.

Heidegger, Martin, 1996 (1953). *Being and Time*. New York: State University of New York Press.

Ingold, Tim. 2000. *The Perception of the Environment*. London: Routledge.

Ingold, Tim. 2011. *Being Alive: Essays on Movement, Knowledge and Description*. New York: Routledge.

Kahn, Peter H Jr. 1999. *The Human Relationship with Nature: Development and Culture*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Kipling, Rudyard. 1908 (1894). *The Jungle Book*. London: Macmillan and Co.

Kolb, David A. 1984. *Experiential Learning - Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Kvale, Steinar. & Brinkmann, Svend. 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lévi-Strauss, Claude. 1969 (1962). *Totemismen*. Uppsala: Argos.

Louv, Richard. 2008. *Last Child in the Woods - Saving our Children from Nature-Deficit Disorder*. Chapel Hill, N.C.: Algonquin Books of Chapel Hill.

- Malm, Thomas. 2009. *Den omöjliga kedjan: Människan och mångfaldens mönster*. Lund: Arkiv förlag.
- Matthew, Cole. & Stewart, Kate. 2014. *Our Children and Other Animals: The Cultural construction of human-animal relations in childhood*. Farnham, Surrey, UK: Taylor and Francis.
- Moon, Jennifer A. 2004. *A Handbook of Reflective and Experiential Learning: Theory and Practice*. London: Routledge.
- Naess, Arne. 1981. *Ekologi, samhälle och livsstil*. Stockholm: LT.
- Ostrander, Elaine. 2007. Cute dogs wowed our ancestors. *New Scientist*, 194, 2599, 19.
- Rousseau, Jean-Jacques 1993 (1762). *Émile*. London: J.M. Dent.
- Serpell, James. 1996. *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Taylor, B. R. 1995. *Ecological Resistance Movements: The Global Emergence of Radical and Popular Environmentalism*. Albany: State University of New York Press.
- Trost, Jan. 1997. *Kvalitativa intervjuer*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Tuan, Y. 1974. *Topophilia : A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- Tuan, Yi-Fu. 1978. *Children and the natural environment* i Altman, Irwin et al. *Human behavior and environment : advances in theory and research*. New York : Plenum.
- Tunón, Håkan. 2007. *Människan och Faunan*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Wilson, Edward Osborne. 1984. *Biophilia - The human bond with other species*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

6.2 Internetmaterial

- Sjöberg, Fredrik. 2001. *Mångfaldens analfabeter*. Naturskyddsföreningen.
<http://www.naturskyddsforeningen.se/sveriges-natur/2001-6/mangfaldens-analfabeter>
(Åtkomst 3 dec 2016).
- Drewsen, Annelie. 2015. Så beskriver läromedel biologisk mångfald. Intervju med Ferlin, Maria. Skolporten.
www.skolporten.se/forskning/intervju/sa-beskriver-laromedel-biologisk-mangfald/ (Åtkomst 15 dec 2016).

“Philia” översättning: <http://www.dictionary.com/browse/-philia> (Åtkomst 27 nov 2016).

6.2.1 Bakgrundsinformation om 4H

Organisationen 4H:s hemsida:

www.4H.se (Åtkomst 20 nov 2016).

www.4H.se/om-4H/vision (Åtkomst 11 nov 2016).

www.4H.se/gardar/ (Åtkomst 20 nov 2016).

Gunnesbo 4H-gård:

<http://www.gunnesbo4h.se/> (Åtkomst 16 nov 2016).

<http://www.gunnesbo4h.se/2016/12/19/bevara-gunnesbo-4h-skriv-pa-uppropet/> (Åtkomst 2 jan 2017).

www.gunnesbo4h.se/kaninstallet (Åtkomst 25 nov 2016).

www.gunnesbo4h.se/omoss (Åtkomst 16 nov 2016).

Almviks 4H-gård:

<https://www.4h.se/almvik/> (Åtkomst 16 nov 2016).

7. Bilagor

Bilaga 1. Kort beskrivning av intervjupersoner

Eftersom personernas identitet behandlas konfidentiell har personerna även här fingerade namn.

“**Andreas**”, 35 pappa som med son besöker Gunnesbo 4H-gård. Intervju den 12 december 2016.

“**Arvid**”, 5 år, barn på Gunnesbo 4H-gård. Intervju den 12 december 2016.

“**Thea**”, 39 år, ledare på Almviks 4H-gård. Intervju den 23 november 2016.

“**Mia**”, 30 år, ledare på Gunnesbo 4H-gård. Intervju den 10 november 2016.

“**Isabelle**”, 45 år, ledare på Gunnesbo 4H-gård. Intervju den 12 december 2016.

“**Marika**”, 37 år, mamma som med dotter besöker Gunnesbo 4H-gård. Intervju den 10 november 2016.

“**Emilia**”, 10 år, barn på Almviks 4H-gård. Intervju den 23 november 2016.

“**Felix**”, 25 år, student som har tidigare erfarenheter av en 4H-gård i Stockholm. Intervju den 16 december 2016.

“**Stina**”, 25 år, student som har tidigare erfarenheter av en 4H-gård i Skåne. Intervju den 14 december 2016.

Bilaga 2. Exempel på intervjufrågor till barn

- **Hur gammal är du?**
- **Var bor du, i stan eller på landet?**
- **Brukar du göra utflykter med familjen? Vart åker ni då?**
- **Har ni en trädgård?**
- **Har ni några husdjur?**
- **När började du på 4H? - Varför?**
- **Vad får du/ni göra på 4H?**
- **Vad är det roligaste ni får göra på gården?**
- **Är det någonting som inte är roligt?**

- Finns det någonting du skulle vilja göra som ni inte får göra?
- Har du lärt dig mer om naturen på 4H?
- Har du lärt dig mer om djur, och hur man tar hand om djur på gården?
- Får du lära dig om djur och natur i skolan? - Är det lika roligt som att lära sig här?
- Vad säger dina kompisar om 4H?

Bilaga 3. Exempel på intervjufrågor till vuxna/ledare

- Vad är dina erfarenheter av 4H-gårdar?
- Hur länge har du varit ledare?
- Besökte du en 4H-gård som barn?
- Hur länge har du varit ledare på den här gården?
- Var bor du, i stan eller på landet?
- Berätta om gården, huset, djuren.
- Hur får barnen lära sig olika saker på gården?
- Tror du att praktisk inläring kan ha en positiv effekt på barn? Varför, hur? (Egna erfarenheter?)
- På vilket sätt lär ni ut respekt för naturen?
- På vilket sätt lär ni ut respekt för djuren?
- När ni även ut till det mångkulturella samhället?
- Vilken är den största tillfredsställelsen med jobbet?

Bilaga 4. Exempel på intervjufrågor till personer med tidigare erfarenheter av en 4H-gård

- Var bor du, stan/landet?
- Har du något husdjur?
- Du har ju tidigare erfarenheter av en 4H-gård, har du några särskilda minnen?
- Tror du att 4H:s inlärningsstil, alltså "lära genom att göra" haft en positiv eller negativ effekt på dig? Hur?
- Lärde du dig mer om naturen på gården? Hur?

- **Lärde du dig mer om djuren? Hur?**
- **Ökade ditt intresse också?**
- **Tror du att dina erfarenheter från 4H har påverkat dig idag, alltså tror du att din respekt för djur och natur har ökat?**

Bilaga 5. Exempel på intervjufrågor till föräldrar

- **Hur många barn har du? Hur många av dem brukar besöka gården?**
- **Hur bor barnet, tillsammans med dig?**
- **Bor ni i stan/på landet?**
- **Har ni husdjur? - Vilka? - Anledning till ja/nej?**
- **Har ni en trädgård? Om ja, odlar ni?**
- **Brukar ni göra utflykter med familjen? Vart åker ni då?**
- **Hur kommer det sig att ditt/dina barn började besöka gården?**
- **Vilken effekt tror du att praktisk inläring kan ha på barn? (Egna erfarenheter?)**
- **Uppfattar du att ditt barn fått mer kunskap om och intresse för natur och djur genom att besöka 4h-gården?**
- **Om ja, tror du det även har ökat deras respekt för natur och djur?**
- **Känner du själv att du får ut någonting av att följa med ditt/dina barn till gården? Hur?**